

Spominski listki

iz

avstrijske zgodovine.

Sestavil **Borislav.**

332

332
A 332

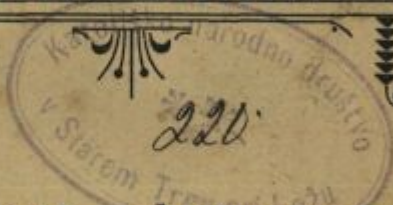
V Ljubljani, 1897.

Založil J. Glontini.

KAZALO.

	Stran
Blag človek — hraber vojak	1
Lokava zavednost je vredna pol vojaka	4
Okrutost in milosrčnost:	
I. Surovosti	11
II. Ranjenec pri križu	17
Vojakov kruh	21
Lepa smrt	26
Angelj varuh	29
Baterija mrličev	32
Slaven avstrijsk vojak	38
Bitka za trdnjavi Naborjet in Predel leta 1809.:	
I. Začetek vojske	52
II. Priprave za brambo avstrijskih mej	58
III. Taborišče na Predelu	59
IV. Kako je padla trdnjava Čalavaj	71
Naš cesar in kralj	83

Blag človek — hraber vojak.

Bilo je po boju na Schleswig-Holsteinskem*) leta 1864. V vojaški bolnici v Schleswigu sta ležala zraven drugih Avstrijcev Karol Štemp 27. pehotnega polka in ujet Danec. Oba sta bila težko ranjena; čutila sta, da se jima bliža smrt. Jako rada bi bila še enkrat videla drage sorodnike.

Danec je bil vdovec. Žena mu je bila umrla malo pred vojsko, a imel je dva otroka, deklico in dečka. Srce ga je zaradi njiju bolelo huje nego smrtna rana.

Karol Štemp, bister sin Štajerske, pa je koprnel po stari mamici. Sluteč, da ne bo nikdar več videl zelene štajerske domovine, je bil naprosil okrevajočega prijatelja, naj piše v njegovem imenu materi in jo naprosi, da bi kar najhitreje prišla v Schleswig.

*) Izgovori: Šlezvik-Holštajn.

Nekega dne, ravno ko je Danec pripovedoval Štempu o svojih otročičih, so se odprla vrata in strežnik je prišel z dvema cvetočima otrokoma k Dancu. Deček zavriskne od veselja in skoči k očetovi postelji; dekletce pride boječe za njim. Oče ju ljubeznivo poljubi in za trenutek pozabi grozne bolečine.

Karol Štemp je malone zavidal sosedu. Želel je bolj kot kdaj videti mater. Zdajci pa že zasliši njen glas.

„Karol, moj Karol!“ vzklikne mati in že stoji pred njim in ga pritiska nase.

Zdrav in cvetoč je bil odšel od nje, zdaj ga je našla bledega in shujšanega. Solze se ji vlijo po velih licih. Zapazi tudi otročiča pri drugi postelji. Po dolgem molku šepne: „Oj sveto srce Matere sedmih žalosti, presveta Devica, prosi za mojega sina! Obetam ti, da vzamem otročiča tega ubogega moža za svoja, če mi Karol okreva.“

Sin ni preslišal teh besed. Vkljub bolečinam se je nekoliko dvignil, rahlo prijel mater za roko in ji dejal s slabim glasom: „Glejte, mati, ne jokajte se; meni ne pomaga nič več na svetu. Prepričan sem, da je ljubi Bog hotel tako — in če umrem prej ali pozneje, mamica, saj ni velike razlike. Odriniti bo meni, pa tudi mojemu ubogemu sosedu. Če me hočete razveseliti, vzemite

njega otročiča — nadomeščala vam bosta mene.“

Onemogel se zgrudi na vzglavje. Mati pa siloma premaga glasni jok, stisne sinu roko in stopi k postelji danskega vojaka. „Dobri mož“, mu reče, „ne skrbite za svoja otroka; vzamem ju za svoja.“ —

Ranjenec se ni mogel več zahvaliti z besedo, ampak zahvalil se je le z neizrečno hvaležnim pogledom. Vesel nasmeh se mu je prikazal na bledem licu — še globok vzdih — in vojak je umrl.

Bilo je dva dni pozneje. Stara Štajerka je ravno sedela z otrokoma poleg umirajočega sina, ko se je ta dvignil z zadnjimi močmi in zaklical: „Mamica, draga mamica, vzemite me s seboj domov! V tuji zemlji bi nerad počival!“ — —

Bile so njegove poslednje besede.

Zopet dva dni pozneje se je odpeljala žalostna starka nazaj na Štajersko. Pri sebi je imela oba otročiča, ki sta se hitro navadila nove matere. V preprosti krsti se je peljal s tistim vlakom tudi mrtvi sin iz tužine, v kateri bi bil počival tako nerad.

Lokava zavednost je pol vojaka.

Lovski bataljon je stal po stotnijah razvrščen na širnem dvorišču v vojašnici. Napovedano je bilo, da ga pride ob osmih zjutraj razgledovat njega ekscelenca maršallajtnant pl. Gorečki. Še nad 15 minut je bilo časa, a že so bili zbrani vsi višji in nižji bataljonski častniki, dočim so sreprobrkasti nadlovci vseh štirih stotnij hitrih korakov zdaj tu zdaj tam opominjevali posamezne vodnike, naj celo vsak prašek stepo z obleke svojih podložnikov.

„Križan, ti si res strašen potepuh!“ zakriči vodnik Korenjak na nekega lovca. „To človeče mi pride na pol golo v službo! . . . Patrolovodja Zajec, kakšen red imajo vaši ljudje?“ Rekši pokaže razjarjeni vodnik patrolovodji odpet gomb na vojaški suknji nesrečnega domobranca.

„No, le čakaj, Križan,“ nagovori vodnik lovca, ki z neumno-tihim nasmehom nepremično zre predstojnika; „če še danes ne

dobiš treh dni strogega zapora, pa naj ne pridem v nebesa — to ti povem, nesrečna spaka!“ Ob tem opominu mu je še popravljal tu in tam opravo s potiski in udarci po hrbtu in prsih, dokler ni stalo vse — „po predpisu.“ —

Ta trenutek prisopiha godrnjavi nadlovec čez dvor proti takisto godrnjavemu vodniku. „Vodnik Korenjak, ali ste tudi dobro pregledali vražjega lenuha?“

„Sem, gospod nadlovec.“

V tem stopi ostri gospod nadlovec popolnoma k stotnijskemu nesrečnežu in ga sumnivo pregleduje od nog do glave. „Vkup kosti, človeče!“ zarenči nadlovec. „Čakaj, zanikarnej, ti že še pomagamo, zakaj se nisi rajši zglasil, da si bolan . . . ! Če general kaj zapazi o tvoji zanikarnosti sploh in o tvoji nesnagi posebej, pa se veseli! Pet dni strogega zapora ti cvete, je rekel stotnik . . . ne pozabim te!“

Križan je sicer gledal kislega obraza predse, vendar se je malo namuznil. — Bilo je, kakor da mu menita vodnik in nadlovec še enkrat prerokovati nesrečo, a tisti hip je zakričal stražnik pred vojašnico: „Gewehr heraus!“ („Straža pod orožje!“)

Ta trenutek ukaže major, ki je ves čas nestrpno jezdaril s sabljo v roki pred vhodom: „Pozor! Bataljon, na desno glej!“

Trobec zatrobi „generalmarš“, v tem pa se že zaslišijo peketajoča kopita.

General je prijezdil s pobočnikom in vzprejel zglasilo bataljonskega poveljnika.

Naš Peter Križan je stal boječe v prvem vođu tretje stotnije.

Nedaleč odtod je sedel njegov stotnik na konju in ga meril tako ostro, kakor bi ga hotel predreti. Ni torej čudež, če bi bilo prihajalo našemu Petru še tesneje. Toda zrl je vnemar predse, in videti je bilo, kakor bi se mu zibal nasmeh po premetenem licu.

Nadzirajoči general je bil jeden najostrejših predstojnikov, in pravili so o njem, da gleda dosti več na svetloosnažene gombe in svetlopočrnjeno jermenje kakor na vojno vedo. Čimbolj se je bližal tretji stotnji, tembolj se mu je gubančilo čelo.

Tesnega srca ga je pričakoval stotnik in ga je, nagnivši sabljo, vojaški pozdravil.

Tudi tukaj se dosti ni strinjalo z generalovimi nazori. Tam ni bil gomb dosti svetel, onemu je stal ovratnik za las previsoko iznad suknje. Udanega lica in na vse pripravljen, je jezdil stotnik tik generala pred zvestimi vojaki.

Zdaj so že skoraj stali pred Križanom. Srce je utripalo stotniku pod srebrno svetinjo za hrabrost, stotniku, kateremu v naj-

hujši bitvi ni bilo nikdar tako tesno. Tudi nadlovec, zmiraj ob stotnikovem konju, krotkem kakor jagnje, je uprl oči proti nebu. Morda je poslal vroč vzdih, naj mu prizaneso nebesa vsaj za danes bridko kupo v osebi Križanovi. —

Skoro malomarno se ozre general mimo Križana. Stotniku se zazdi, da se že sme oddehniti, pa tudi nadlovec se vzravna, kakor bi se mu bila odvalila velikanska teža.

Zdajci pa ustavi general konja in pokaže z levico na Križana, rekši: „Krepak vojak; stoji, kakor bi bil od jekla!“

Stotnik se zardi in prebledi. Zdi se mu, da govori general le bridko-zasmehovalno; torej zajeca iz teška: „Res je, Vzvišenost.“

„Stopi sem, sin moj!“ pokliče general Križana predse, dobrovoljno opazujoč premeteni njegov nasmeh. „Kako ti je ime, sin moj?“

„Peter Križan, Vzvišenost.“

„Koliko časa že služiš?“

„Tretje leto, Vzvišenost.“

„Pravi korenjak je,“ reče general stotniku.

„Povej mi, sin moj, ali imaš tudi vse podrobnosti v telečnjaku, kakor je ukazano?“

Zdaj preblede stotnik, nadlovec in vodnik Korenjak. Peter Križan, največja lenoba v stotniji, je imel prav gotovo le dvoje raz-

trganih vnuč v telečnjaku namesto primer-
nega perila in ščetk. Toda Križan tako ne-
dolžno pogleda generala, kakor ne bi bilo
nič posebnega, in se mu odreže: „Vse po
zapovedi, Vzvišenost!“

„Pokaži, sin moj!“ veli general.

Hitro priskoči nadlovec in vzame vo-
jaku puško, da bi ta lože odpel telečnjak in
ga položil na tla. Nadlovec pa mu še tiho
zarenči na uho: „Sedem dni strogega za-
pora — za najmanjši nedostatek!“

Križan odpne telečnjak in ga rahlo po-
loži na tla, a tako, da vidi jezdeči general
le hrbet tega koristnega tovara.

Stotnik je že slutil, da pride zdaj pa
zdaj nesreča na vse. General že od začetka
ni bil dobre volje — zdaj pa še taka sra-
mota vpričo vsega bataljona — in z Bogom
zlati ovratnik majorski!

„Pokaži mi ščetko za obleko!“ veli
general. Urno kakor opica seže vojak v
prazni telečnjak in pokaže ščetko.

„Dobro tako, sin moj! Pokaži še ščetko
za črevlje!“

Križan je bil tačas že potisnil ščetko
nazaj v telečnjak, a zdajci jo je zopet pri-
nesel na dan. „Ta je za črevlje, Vzvišenost!“
odgovori lovec in drzno zre generala.

„Prav tako, sin moj“, reče general
skoro potolažen in se obrne k stotniku: „Ta

mož, kakor vidim, ima vse reči v lepem redu.“

Seveda sta stotnik in nadlovec na svoj največji strah zapazila, da je bil nesrečnež obakrat pokazal isto oglodano ščetko. Lasje se jima zježe, ko ugledata, da Križan še tretjič seže v navidezno prepolni telečnjak in da pokaže tisto ščetko še tretjič, ne da bi mu bil kdo kaj velel.

Osupel pogleda general ščetko v vojakovi roci. „Hm! Kaj pa je s to-le ščetko?“

„To ščetko imam po vrhu — za rezervo“, javi Križan mirno, in slovesna resnoba mu zasije z obraza.

General pokašlja. Da je bil ta naš prijatelj tako nenavadno vnet za svoje dolžnosti, je genilo celo njega. Toliko da mu ni pritrepetala solza na pepelaste trepalnice. Hitro seže v žep, potegne iz mošnje denar in ga dá Križanu.

„Ti si vrl vojak, sin moj!“ ga ogori krepko, „ná, pa bodi danes dobre volje!“

Nesrečni stotnik je bolj visel na konju nego sedel; bil je sicer izvrsten častnik, pa ta trenutek je bil ves prepal, in general bi bil spoznal njegovo osuplost, če ne bi bil še dobrohotno gledal Križana.

„Pet dni strogega zapora!“ šepne stotnik nadlovcu. Ta si ga ravno hoče zapisati, ko izpregovori general: „Sin moj,

izpregovoril bom zate dobro besedo z gospodom stotnikom, naj te poviša za patrolovodjo. Glejte, gospodje moji!“ povzdigne glas proti vsem častnikom, kazaje z desnico na Križana, kateri stoji dreveno, toda jasnega obraza, „iz takega lesa moramo delati podčastnike . . . Zahvaljam vas, gospodje — priznati moram, da sem jako, jako zadovoljen z vašim bataljonom.“ — —

Rekši se obrne in odjezdi. Četrte, še čakajoče stotnije niti več ne pogleda.

Zvečer je dobila vsa stotnija piva zastonj. Stotnik tretje stotnije je bil sosebnó dobre volje. Poklical je poštenjaka Petra Križana predse in mu dejal: „Pravzaprav si potepuh prve vrste, sin moj; ali menda misliš, da nisem zapazil tvojega sleparstva, ko si trikrat pokazal isto ščetko? Po pravici bi bil vreden tako strogega zapora, da bi ti kosti popokale . . . Toda lokava zavednost je pol vojaka, in samo zato te jutri priporočim, da boš povišan za patrolovodjo!“

V tem potegne tudi stotnik mošnjico iz žepa in stisne osuplemu Križanu, ki je pričakoval vse kaj drugega — srebrn gol-dinar v roko.

Okrutost in milosrčnost.

I.

Surovosti.

Vojaska je že sama po sebi nekaj osornega, trdega. Koliko okrutosti pa je večkrat brez potrebe združenih ž njo!

Italijani so raztrobili l. 1866., da se morajo oni, omikan narod, bojevati z Avstrijci, kateri so na pol divjaki. A ti omikanci so se vedli huje proti našincem nego zadnji afrikanski divjaki.

Avstrijski pešec Andrej Trimaj je javil po bitki pri Custozzi (Kustoci) dne 24. junija 1866. l., da je z drugimi našimi vojaki vred našel ob jedni uri popoldne v cerkvi Sv. Lucije 10 Italijanov in laškega kmeta, na drevesu pred cerkvijo pa tri avstrijske

lovce obešene za pete. Dva teh vojakov 21. lovskega bataljona so še oteli, ker so ju hitro in močno drgnili, tretjemu se je pa zmedlo in skoro potem je umrl.

Rešenca sta bila Ferdinand Ehrenberger iz Gerdorfa, okraja Laufersbacha, in Jožef Springauf iz Würrnitza, okraja Korneuburga na Nižjem Avstrijskem.

Ko sta se zavedela in okrepčala, je prišel vojaški sodnik k njima v bolnico. Ta je sestavil dva zapisnika. Prvi mož je poročal tako-le :

„Zdi se mi, da sem zaslišan, ker so me dne 24. junija t. l., menda okolo dveh popoldne, ujeli sovražniki in me obesili za pete ob vejo na griču Sv. Lucije tik cerkve.

Okolo jedne ure smo bili namestili mi (21. lovski bataljon) 15. bataljon lovcev, kateri je pred nami naskakoval imenovani hrib. Jaz in lovec Schirksl 6. stotnije*) sva tekla pred bataljonom naprej, a Schirksl je v nogo ranjen obležal že pod hribom. Jaz pa sem hitel dalje in se na vrhu pri cerkvenem obzidju sešel z lovecem Springaufom tretje stotnije. Pri zidu sva našla štiri sovražnike; hoteli so naju zajeti, toda branila sva se. Zdajci jim je pritekel oddelek kakih 20 mož na pomoč. Zgrabili so naju in obe-

*) Takrat so imeli lovski bataljoni še šest stotnij, dandanes jih imajo le štiri.

sili. Odrezali so mi vrvico z vojaške čutare ter mi zvezali noge. Nisem vedel, kaj namerjajo, torej se nisem branil. Štirje so me zgrabili, dvignili in obesili za pete na vejo. Iz hlačnega žepa so mi vzeli možnjo z denarji; imel sem kakih 25 novčičev. Sovražniki niso kar nič govorili z nama; sicer pa tudi ne umejem dosti italijanščine. Ne vem, katerega polka so bili; samo tega se spominjam, da so imeli modro-sive plašče. Sovražnih častnikov ni bilo med njimi. Črez nekaj minut sem omedlel; šele v bolnici sem se zopet zavedel.

V bolnici sta mi pravila Schirksl in Ehrenberger, da sem bil obešen, a tega se nisem spomnil tako hitro; šele pozneje se mi je vrnil spomin. Po rešitvi so me močno drgnili po želodcu in prsih; ostala mi je koža rdeča, in to mi je še bolj obudilo spomin.“

Jožef Springauf je izpovedal to-le:

„Menim, da me zaslišujete, ker so me dne 24. junija sovražniki ujeli in me obesili na drevo.

Bilo je predpoldne — obkorej, ne vem — ko je naš bataljon prvič naskočil holm Sv. Lucije. Jaz in lovec Ehrenberger sva tekla z dvema drugima naprej pred bataljonom, a preveč smo se držali na desno in prišli sami na omenjeni sovražni oddelek.

Naj še omenim, da je hrib zarasel z grmovjem in drevjem, da sem zapazil sovražnike šele, ko sem bil že med njimi.

Eden me je zbodel z bajonetom, a zadal me je samo v levi plaščev rokav in ga prebodel. Nemudoma so me prijeli trije, mi zvezali noge z čutarično vrvico in me obesili za pete na drevo.

Kaj se je zgodilo z ostalimi tremi tovariši, ne vem, tudi sem bil preveč razburjen, da bi bil kaj opazoval. Toliko se pa še spominjam, da so mi preiskali žepe, ko sem že visel, in mi vzeli dva goldinarja srebra, vso mojo gotovino.

Od katerega polka so bili, ne vem, toda imeli so podobne plašče, kakor ga ima oni-le italijanski jetnik, ki leži meni nasproti. (Ta mož je bil od 29. italijanskega pehotnega polka.) —

Ko so me oplenili, so odšli. Koliko časa sem visel, ne vem. Spominjam se le, da je imelo drevo več vej; prijemal sem se torej z obema rokama zanje, da me ni preveč težilo. Ali predno je prišla pomoč, sem omedlel; šele drugega jutra sem se zavedel, ko sem ležal v kuhinji na hladnih tleh.

Ne vem torej sam po sebi, kdo me je otel; slišal sem pa, da so me oteli pešci polka barona Gruberja štev. 54.

Tu moram dostaviti še nekaj, kar bi utegnilo pomoči, da se zaslede hudodelniki. Ko sem se zavedel zjutraj dne 25. junija, sem imel na glavi italijansko čako, katero so mi bili rešitelji deli na glavo, zakaj bil sem gologlav; čaka je ležala tam blizu. Imela je številko 66; menim torej, da so bili tisti okrutneži vojaki 66. polka. Čake sicer nimam več, številko pa imam; iz ploščevine je, in tukaj jo prilagam zapisniku.“ — —

Novica o taki nezaslišani divjaški okrutnosti se je razširila še ponoči od 24. dne do dne 25. junija med vso našo vojsko. Naš načelnik generalnemu štabu, baron John, je poslal odprto pismo predstojniku laškega generalnega štaba, generalu Lamar-mori. To pismo je slulo:

„Iz izjave enega izmed generalov, ki je zapovedoval ces. kr. četam, ko so vzele hrib Sv. Lucije, je razvidno, da se je prigodilo dejanje nezaslišane surovosti proti trem možem 21. lovskega bataljona.

Te tri so namreč ranjene in obešene k sreči oslobodili tako rano, da sta vsaj dva ostala živa, tretjemu se je zmedlo. Ako bi se pa ponovila taka dejanja, nevredna za vojske olikanih narodov — sicer tega ne pričakujem — bi bil Njega cesarska

Visokost, vojni poveljnik*), prisiljen, uporabiti odporne pomočke, najsi je denašnji dan novič dokazal, da smo lahko po pravici ponosni, zakaj z Vašimi jetniki ravnamo prav tako kakor z rodnimi vojaki. Vzprejmite, Vzvišenost, zagotovilo mojega popolnega spoštovanja. John.“

Laški predstojnik generalnega štaba se je na to izgovarjal prav slabo, kakor kaže to-le pismo:

„General Lamarmora maršallajtnantu baronu Johnu, dne 25. junija 1866. l.

Živo me je presenetilo poročilo Vaše Vzvišenosti, katero mi je dospelo davi.

Če ne bi mi bil dejanja, katero opisujete, javil sam general cesarske vojske, pa bi ga bil težko verjel, že zato ne, ker je naša vojska, kakor tudi druge, zmiraj slula, da ravna z jetniki po postavah časti in človeštva; mislim, da je to itak zadostno dokazala v minulih bojih. Dal bom kar najnatančneje preiskati vse, da zvem, ali se je morda res kaj pripetilo, kar bi bilo podobno opisanemu činu. Če se je, ne bom odlašal strogo spokoriti krivičnike; toda tudi jaz pričakujem, da Vaše vrhovno poveljništvo dá še enkrat preiskati vso reč, ali se morda izjava, na katere podstavi ste

*) † Nadvojvoda Albreht.

mi poslali pismo, ne opira samo na ležnivo govoricu, kakršne se ob občni razburjenosti lahko vrinejo v uradne izjave, ki se imajo potem za resnične.

Vzprejmite, visokorodni gospod general, zagotovilo mojega visokega spoštovanja.

Alfonso Lamarmora.“

II.

Ranjenec pri križu.

Kjerkoli so naši vojaki zvedeli o surovostih italijanskih vojakov, kateri so mimo vsega drugega, kakor svedočijo priče — z bajoneti zbadali umirajoče in mrtve Avstrijce, povsod jim je zavrela kri od jeze in studa.

Med takimi po pravici razjarjenimi vojaki je bil tudi Martin Holec. Po pravici, pravim, zakaj naši vojaki so videli vsak dan, da se je ranjenim in ujetim Italijanom v našem taborišču godilo prav narobe: vsakega sovražnega ranjenca so takoj skrbno obezali in ga okrepčali s pijačo in jedjo, prav kakor naše.

Holec je bil pri ulancih. Ne smemo se jeziti nanj, če mu je vzkipel srce od vroče jeze in če se je zarotil v prvi razburjenosti, da se bode krvavo osvetil tudi sam in vračal zlo z zlom. V takem boju za svojo

ohranitev človek kaj lahko pozabi krščansko ljubezen do sovražnika, sosebno če je tudi sovražnik sam tak, da jo po sili zamori nasprotniku.

Prej nego bi si bil mislil, se mu je ponudila prilika, da bi zvršil svojo nakano. Zapovedali so mu namreč, naj odjezdi z nekaterimi ulanci preiskavat okolico. Jahali so morda uro daleč, a niso zapazili niti najmanjše reči. Bili so že precej daleč od tabora. Jezdili so proti neki pristavi, da jo preiščejo, najsi ni bilo nič sumnega. Zdajci zapazijo, kako prihite nekateri italijanski vojaki iz hiše in se spuste v beg. Pa kaj je najboljši tekač proti našim ulancem! —

Martin Holec razjarjen vzpodbode konja in zdirja za beguni, ne da bi se menil za tovariše.

Zdajci je bil blizu begunov. Jeden je padel, in sicer tik velikega lesenega križa. Ali križ naj mu nič ne pomaga! Izkupi naj jo za toliko grozovitosti svojih rojakov! Martin se pridrevi z vloženim kopjem, da ga prebode, najsi se sovražnik z levico oprijemlje križa ljubezni. Nekaj sicer presune Martina in ga malone pomiri, a spomin na toliko odurnost italijanskih vojakov ga razsrdi iz nova.

Martinu je bilo le še nekaj korakov do sovražnika, na čegar srce je bil nameril

kopje — a kaj je ugledal? Italijan je razgalil prsi, kjer mu je curila kri iz rane, in sicer od bega jako obilno. To kri je prestregel sovražnik v desnico in jo kazal ulancu. — Že samo to, da je objel sovražnik križ, je malone pomirilo ulanca, a zdajci ga je minila vsa jeza, videčega, da je sovražnik ranjen in da mu, proseč milosti, kaže kri, katero je prelil za domovino. Italijan ga pogleda brezkončno hvaležno, zapazivši, da mu je prošnja uslišana.

Martin mu naznani, da ga obdrži za jetnika. To je bilo onemu le koristno in mu je otelo življenje. Ulanec razjaše, mu kar najbolje obeže rano in ga vzdigne k sebi na konja.

V tem so tudi že prijahali drugi ulanci; bili so za beguni in so jih na prošnjo, naj jim prizaneso, ujeli. Vsi so odrinili v cesarski tabor.

Omenjeni Lahi so se bili po bitki pri Custozzi zatekli v tisto pristavo, odkoder so se hoteli skriti dalje, kadar ne bi bilo več nevarnosti. Ali odjahali so prav ob neprilicnem času, ko so namreč prijezdili ulanci in jih potem zajeli.

Pri prvi vojaški bolnici je Martin ranjenca rahlo postavil na tla in ga izročil vojaškemu zdravniku. Tudi mu je naznanil, kako sta se sešla, in ga je naprosil, naj

mu dobro obeže rano in ga otme smrti. Zdravnik mu je z usmiljenimi sestrami vred obljubil, da stori za sovražnega vojaka vse, kar utegne.

Za Italijana je bilo dobro, da je prišel Avstrijcem v roke, zakaj skoro je okreval na veliko veselje Martina Holca, kateri je prihajal večkrat vpraševat, kako je ž njim.

Vojska je bila končana. Holec je odšel domov, pa tudi laške jetnike so izpustili v domovino.

Vsako leto je na dan bitke pri Custozzi dobil Holec, ki je bil rokodelski mojster, iz Italije zahvalno pismo od rešenca, kateri je bil popolnoma ozdravel in živel doma srečno in zadovoljno.

Martina je veselil spomin na dobro delo, da ni bil prebodel bednega ranjenca pri križu. Tako nam glas enega dobrega dejanja prijazno zveni v srcu vse življenje.

Če je že kri sovražnikova pomirila razjarjenega vojaka in ga potolažila, ali torej ni tudi dragocena kri edinorojenega Sinu spravila razžaljenega nebeškega Očeta z nami?

Vojakov kruh.

Naše prednje straže so pred Bar sur Aube (izgovori: Bar-sü-rob) na Francoskem l. 1814. že pet dni streljale po sovražnikih. Bile pa so že vse izstradane. Divizijski oskrbnik za živež jih ni našel z nakupljenimi jedmi, po katere je bil odšel pred petimi dnevi, bodisi da je izgrešil pot, bodisi da ni mogel nakupiti ničesar.

Posledki te zamude so bili kaj občutni: častniki so z moštvom vred ostali tri dni brez jedi.

Takrat, ko je odrinil oskrbovalni uradnik po nove zaloge, je dobil vsak mož po 2 funta kruha, 1 funt mesa in polič vina — ob tem pa so morali živeti, zakaj kupiti se ni dalo nič; tudi če bi bili otvorjeni z zlatom, ne bi bili dobili niti koščka

kruha. Največ vojakov, ki so bili že vajeni takih nerednosti glede živeža, je ravnalo s svojim brešnom tako varčno, da so izhajali skoro tri dni; velika večina pa že v polovici tega časa ni imela niti grižljaja.

Čim slabši so prihajali vojaki, tem hujši je bil njih napor. Neprestano so jih motili zdaj sovražni konjiki, zdaj strelci ali črna vojska.

Petega dne potem, ko se je bil razdelil živež, so imeli vročo bitko s sovražnikom. Stotnija naših pešcev z nekaterimi dragonci vred naj bi bila izgnala sovražnika iz bližnje hiše.

Francozi so se po hudi borbi razkropili na vse strani.

Naši ljudje, popolnoma izstradani, niso izgubili poguma, nego so skušali premagati hudo lakoto — a videlo se jim je že na obrazu, kako so trpeli. Nobeden pa se ni pritožil niti z besedico — komu tudi, ko so trpeli vsi jednako!

„Kako uro po bitki za hišo“ — tako nam pripoveduje častnik 4. pehotnega polka v svojem dnevniku — „sem šel z nekaterimi tovariši na bojišče. Tam smo zapazili več naših ranjencev, katere so naši pešci ali nosili ali pod pazduho vodili k zdravniku.

Že smo se hoteli vrniti domov, da bi razglasili nove ukaze glede ranjencev, ko smo srečali štiri vojake, ki so nesli težko ranjenega tovariša na odeji. Ranjenec nas zapazi, zakliče s slabotnim glasom, naj ga spuste na tla, in vpraša, ali sme govoriti s stotnikom.

Pričujoči ranocelnik ga veli položiti na trato. Spoznal sem hitro moža po licu; odlikoval se je bil v vsakem boju. Bilo mu je okolo 42 let; ženo in dva otroka je imel v Novem Mestu. Smrt se mu je čitala z obličja. Krogla mu je bila predrila med ramo in vratom v prsi, in kakor se je kazalo, pošev nizdol, ker so bili Francozi streljali tudi s strehe. Ob vsaki besedici mu je kri curkoma bruhnila iz ust. Vprašal sem ranocelnika, kaj se mu zdi o tem možu, in šepnil mi je: „Z nobeno rečjo mu ne morem ustaviti krvi; umrl bode“.

Umirajoči vojak ponudi desnico stotniku, kateri mu jo ljubeznivo stisne.

„Gospod stotnik“, ga ogovori z milim, nepozabnim pogledom, „vi ste mi bili najboljši prijatelj, odkar sem prišel v vašo stotnijo — vi ste prijatelj vsemu polku — in dober častnik — Bog vas blagoslovi! Nekoč ste me oprostili kazni, katero sem dobil, kakor se je pozneje izkazalo, po krivici. Bog vas blagoslovi!“ Sedaj so se mu

vlile solze, in tudi stotnik in vsi drugi so bili močno ganjeni.

Ranjeni siromak pa je nadaljeval:

„Rad bi vas samo še poprosil, da bi se moja dnina, katere nismo dobivali že več časa, kar najhitreje izplačala moji ljubi ženi in mojim otrokom; čutim, da skoro umrem!“

Stotniku se je storilo tako milo, da ni izpregovoril niti besedice; molče mu je stisnil roko.

„Gospod stotnik, sem li dobro izpolnjeval svoje dolžnosti?“ — „Da, dobro in plemenito“, reče stotnik močno ganjen.

„Sedaj bi povedal samo še nekaj“. Rekši zahteva od tovarišev svoj telečak. „Samo še nekaj, gospod stotnik. Ta teden sem zmiraj bolehal, zato nisem pojedel vsega živeža. Imam še hlebec vojaškega kruha, to je vse moje premoženje. Vi kakor vsi drugi ste brez kruha; vzemite ga iz ljubezni do hvaležnega vojaka, vzemite ga, gospod stotnik, in Bog z vami!“

Ubogi dobrosrčni mož je čisto oslabel. Ko je umolknil, se je naslonil nazaj, oči so mu gasnile, lice mu je bledelo, in po desetih minutah je izdihnil dušo.

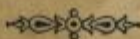
Malo mi je še dodati. Truplo smo dali prenesti k stotniji v taborišče, kjer smo se zbrali dve uri kesneje na slovesen pogreb.

Oblečenega, kakor je bil, smo ga ovili v odejo in ga položili v jamo. Stotnik sam je prečital molitev na njegovem grobu in končal s kratkim, pohvalnim govorom o njega zaslugah. Pokazal je vsem prostakom dotični kruh in povedal, kako ga je dobil, pa tudi dejal, da ga ne pokusi nikdar, ampak da si ga shrani v spomin na tega vrlega junaka, najsi bi mu bilo umreti od gladu.

Oskrbovalni uradnik pa je še tisto noč pripeljal živeža in je tako stotniku prihranil trdo izkušnjo; toda uverjen sem, da bi ga ne bilo nič pripravilo snesti le eden grižljaj tistega hleba.“ —

Ta-le povest ni izmišljena. Prigodila se je vpričo omenjenega častnika v boju l. 1814.

Nihče torej ne očitaj vojaku, da mu kmetje in meščani plačujejo obleko, vsakdanji kruh. Vsakdo naj se spomni opisanega kruha in naj pomisli, da si tudi vojak prav tako težko služi trdo skorjo kruha kakor on sam in da prebije, ko pride dan izkušnje, često najhujše težave, da ne pridere sovražnik v državo in ne iztrga zadnjega koščka kruha kmetom in meščanom. Za sodržavljanе prebije vojak dokaj gladu — zanje je pripravljen žrtvovati celo — življenje!

Lepa smrt.

Bilo je zvečer dne 25. julija l. 1848. Dragi bralec, na bojišču smo pri Custozzi, kjer je sivolasi Radecki ravnokar premagal lakomnega sardinjskega kralja Karola Alberta. Solnce je zašlo za griče. V zlato večerno zarjo so odsevali rdeči plameni gorečih vasi in gradov. — Med ječanjem umirajočih junakov se je čulo stokanje pojemajočih konj in jok in tarnanje obubožanih deželanov — pogorelcev.

Dobljena je bila zmaga! Po deveturni, vroči bitki je sardinjski kralj bojišče prepustil 84 letnemu starčku Radeckemu.

Na holmu pred dobljeno Custozzo je jahal Radecki med vojskovodji, vsemi poškropljenimi s krvjo, med svetovalci in drugimi visokimi častniki.

Blizu maršala je umiral preprost vojak. Krogla iz topa mu je bila odtrgala noge, kri mu je curkoma bruhala iz ran, in ž njo

vred mu je ginilo življenje. Krčevito je stiskal v desnici zlato svetinjo za hrabrost, kakor je bil stiskal prej puško in bajonet. Ugleda maršala; še enkrat mu prešine stara moč razstreljeni život in z nadčloveškim naporom se hoče splaziti k maršalu.

Radecki ga zapazi in prijaše k njemu. „Miruj, dragi moj starec“, mu zakliče „oče vojakov“, razjaše in mu seže v roko.

„Gospod maršal“, vpraša stari vojak vesel, „je li zmaga popolnoma naša?“

„Popolnoma“, odgovori Radecki dobrovoljno, „toda ti se boš moral v nebesih zahvaliti zanjo!“

„Že verujem“, reče ranjenec z žalostnim nasmehom.

„Si li žejen?“ vpraša Radecki.

„Vroč dañ je bil, gospod maršal.“ Radecki vzame pribočniku polno čutaro vina in jo ponudi umirajočemu junaku. Ta nekolikokrat potegne iz nje, potem poljubi maršalu roko, rekši: „Bog plačaj, Vzvišenost“.

„Koliko let služiš?“ pozveduje maršal.

„Nad 40, Vzvišenost! Že l. 1809. sem dobil pri Draždanih zlato svetinjo. Tudi pri Lipskem sem bil, kanonski križec tudi imam — in pet ran — a zdaj je po meni!“

„No, no,“ ga tolaži Radecki, „pri ljubem gospodu Bogu se ti bo godilo bolje.“

„Res! Slabe vesti nimam — samo da sem doživel denašnji dan! Kaj mi je do smrti, da smo le zmagali in da ima naš cesar zopet svojo deželo.“

Ta trenutek se je zaslišala iz bližnjega šotorišča cesarska pesem in še od nekod dalje je večerni veter prinašal glasove koračnice Radeckega.

Zdaj se dvigne že skoro otrpli vojak. „Živela Avstrija, živel naš maršal, živel naš cesar!“ zakliče navdušeno, še enkrat poljubi maršalu roko in izdahne junaško dušo.

Solnce je popolnoma zašlo.

„Lahko mu zavidamo lepo smrt!“ reče maršal in si ganjen otare solzo. — Trobente so pa še dalje bučale zmagovalno pesem, slavečo zmagovito Avstrijo . . .

Angel varuh
Angelj varuh.

Po bitvi pri Kraljevem gradu l. 1866. se je morala naša vojska umekniti proti jugu. Prigodbo iz tistega časa pripoveduje bivši dragonski desetnik tako-le:

Bilo nam je ukazano, braniti veliko vas proti pritiskajočim Prusom, da bi se v tem iz nje izmotal topničarski polk. Naš škadron je dirjal po ozkih ulicah skozi vas nazaj proti sovražniku. Na razkrižju je bila strašna, nepopisna gneča voz in živali, in sredi nje smo ugledali 3 do 4 letnega dečka, raztrganega, umazanega, ali angeljsko lepega lica. Boječ se naših konj, se je bilo dete stisnilo k vozu; prednje kolo ga je bilo zajelo in vrglo na tla, zdajci pa bi mu že šlo zadnje kolo prav čez glavo.

Stemnilo se mi je pred očmi; videl nisem drugega kot našega ritmajstra, kako se je sklonil s konja, ujel otroka za roko in ga posadil predse na sedlo. Ko je njega kodrasto glavico stiskal nase, so se ritmajstru od veselja žarile oči in se mokro lesketale.

Ves škadron je zavrisnil od veselja. Zdirjali smo naprej ter vihteli težke sablje po naskakujočih sovražnikih.

Koliko časa smo jih klestili, ne vem več. Prišli so nam na pomoč še oklopniki ali kirasirji, potem pa smo združeni potisnili Nemce nazaj. Po bitki smo jezdili jako daleč, predno smo smeli misliti na ležišče in počitek.

Spomnim se dečka in radoveden zdirjam pred škadron, češ, da imam ritmajstru nekaj povedati. Ob žalostnem prizoru pa sem pozabil izmišljeno objavo; detetu je visela glavica na prsi in roke so se mu bile povesile — bilo je mrtvo.

Ritmajster je ves bled neprestano zrl ubogega varovanca in je le težko zadrževal solze.

V taborišču so vsi silili k otroku. Čudno! Izgubili smo bili toliko dragih tovarišev, toda po nobenem nam ni bilo tako žal kakor po tem neznanem detetu. Vojaku je že kolikor toliko usojeno, da v kruti borbi pusti življenje — zakaj pa je prisojeno to tudi nedolžnemu otroku?

Najprej ni bilo najti nobene rane na detetu, šele zdravnik je spoznal, da mu je bila krogla iz samokresa razbila prsi in obtičala v njih; druga enaka krogla pa mu je bila predrta trebuh, razdrobila križ in

obtičala v ritmajstrovem kartušu. Vsaka teh krogel bi bila ritmajstru smrtna, če ne bi bil imel pred seboj dečka na sedlu.

Globoko ganjen je klečal pri nedolžnem mrliču na zemlji in mu poljubljal lepo lice. Tudi meni se je storilo milo; umaknil sem se in se razjokal; ne vem, kaj mi je vse hodilo na misel — dom, mati, sestre —! Skoro potem je ukazal stražmešter osedlati. Čemu? Naš ritmajster je dal truplo svojega varovanca in varuha slugi, ki naj bi ga hitro prepeljal na Štajersko nekam k njegovi grofici — materi, da bi ubogega dečka pokopali v grofovskem grobu.

Ritmajster je prekrižal detetu belo, angeljskonedolžno čelo in ga položil na svojega konja. Oddelek dragoncev je moral jahati nekaj pota kot mrtvaški izprevod ž njim. Najprej četa dragoncev, potem sluga z otovorjenim konjem, zadi ritmajster in več častnikov, naposled pa drug oddelek dragoncev. Tako je prišel izprevod mimo nas. Trobec je zatrobil generalsko koračnico.

Takov je bil pogreb angeljca varuha, najmlajšega Avstrijca, ki je padel v tisti nesrečni vojski in kateri je, šele otet, plemenitega rešitelja nevedoma s svojim življenjem ohranil smrti.

Baterija mrličev.

Letos je minulo 31 let, kar je skrvavelo nad 30 tisoč avstrijskih junakov na bojišču pri Kraljevem gradcu, a dokler bode še kaj avstrijske vojske, ne bodo pozabljeni junaški čini naših topničarjev. Sosebno se spomnimo hrabrega stotnika Avgusta pl. Gröbna in njega junaštva, izkazanega dre 3. julija l. 1866.

Bil je mož neupogljive vztrajnosti, hrabrosti in častimarnosti — svojstva, brez katerih ni vojaških uspehov. Častniki in preprosti vojaki so ga spoštovali in ljubili do smrti.

Okolo poldevetih zjutraj dne 3. julija l. 1866. je prišel poveljnik naše vojske, feldcajgmajster Benedek, iz Kraljevega gradca v Lipo. Ta čas se naši brigadi Prohaska in Appiano, že od sedme ure v boju, nista mogli več držati; javili sta torej poveljniku, da sta hudo stiskani in da se ne moreta več upirati sovražnemu topničarskemu streljanju.

Zato je poslal Benedek imenovanim četam 7. in 8. baterijo na pomoč. Prepeljali sta se morda 6000 korakov daleč proti sovražniku navzlic globokemu blatu in drugim zaprekam. Prišli sta pa že prepozno, zakaj baterija brigade Appiano se je bila ravnokar umeknila.

Toliko da so ustavili in razvrstili topove, že so jih obsuli Prusi z granatami iz štiridesetih topov 4., 7. in 8. pruske divizije.

Hladnokrvno in nemudoma sta se približali naši bateriji sovražniku na Rozkozbregu do 2000 korakov in pomerili vanj.

Najsi so izdatno streljali, vendar se niso smeli predolgo muditi tamkaj, zakaj vse sosedne čete so se bile že morale umekniti preveliki sovražni sili.

Tudi Prusi so merili le predobro, škode pa na srečo niso naredili dosti zaradi slabih granat, ki se niso rade užigale ali pa so, najsi so se razstrelile globoko v blatu, razpršile le malo železja, toliko več pa prsti; zato so bili naši topničarji vsi blatni in prašni kakor kopači.

Nemudoma sta se umeknili bateriji in se ustavili na cesti na večerni strani Lipe, kjer sta grozovito pokali na 27. pruski pehotni polk, kateri je iz Sviepovega gozda proti Čistovesi drzovito silil za našo

brigado Appiano. Moral se je ustaviti. Tako je tudi brigada Prohaska dobila duška.

Njen poveljnik, v skrbeh za desno krilo, je sam prijezdil k bateriji in jo vzpodbujal k vztrajnosti.

Prusi so tiščali silovito naprej; 7. baterija je morala na okope nad Lipo; ondu pa ni ostala dolgo, ker ni imela razgleda za streljanje.

Sedaj se je na najvišji črti na Hlumski planoti razpostavila „baterija mrličev“. Ta večno znamenita razvrstitev se je zvršila zato:

Popoldne se je Prusom posrečilo, da so nenadoma predrli v Hlum, se ondu vgnездili in potisnili naše čete nazaj.

Ta nesrečna novica, takisto prigodek, da so pruski oddelki obkolili celó desno krilo našega 3. voja (kora), kjer je ravno stala 7. baterija, oboje je stotnika Gröbna preverilo, da niso le baterije, razstavljene poleg njega, neizogibno izgubljene, ampak da že tudi vsemu voju preti taka nevarnost, da se morda celo ne bo mogel več umekniti.

Takoj je spoznal stotnik Gröben, kako in kaj. Ker je prihajalo streljanje iz Hluma čimdalje silnejše, je ukazal svoji bateriji zapreči konje, ne da bi mu bil to velel njegov polkovnik.

Brez pomisleka jo je odpeljal po planjavi naravnost proti trgu Hlumu, in sicer 200 korakov blizu do prvih hiš.

Tudi ta razvrstitev v tako pogubni bližini se je posrečila, in sicer ob grozovitem streljanju treh pruskih stotnij.

Prvi top je moral hitro razpreči in streljati, drugi top se je moral pripeljati prav zadi za prvim in šele v bližini kreniti na levo ali desno, sicer bi bili Prusi postrelili vse konje in topničarje.

Vse tope so razpostavili, le sedmega ne, zakaj ko so ga hoteli obrniti, je zdajci padlo z vodnikom 8 topničarjev in 6 konj samo pri tem topu, tako da je moral ostati na torišču.

Nadporočnika Henrika Wolfa je kar začetkoma vrgla krogla raz konja, stotnik Gröben je pa še učakal na svoje veselje in zadostilo, da je bil izpolnjen njega ukaz. Jezdaril je, dočim so razvrščali topove, prav mirno pred baterijo.

Ko so bili vsi topovi v redu, so grozovito zagrmeli v sovražne stotnije, a tudi te so odgovarjale z naglim streljanjem v pogubni bližini 200 korakov.

Le pet minut je trajal boj vrle baterije. Požele so sicer topove krogle cele vrste sovražnikov, a tudi junaška baterija se je

v tem kratkem času ob naglem streljanju sovražnikovem izpremenila v „baterijo mrličev“.

Stotnik Gröben je, že ob začetku v glavo zadet, padel mrtev raz konja in izdihnil junaško dušo.

V bateriji, ki se je bila hrabro pridrevila v smrt, je zavladala smrtna tišina, a še precej časa je streljalo več pruskih stotnij kakor omamljenih nanjo — pa noben top ni več odgovoril. — Zdaj šele so se upali sovražniki navaliti na mrtvo baterijo. Naleteli so le na razstreljene mrliče, molčeče tope in nekaj smrtno ranjenih vojakov.

Izmed vseh treh častnikov, 71 podčastnikov in topničarjev je s stotnikom vred obležalo mimo 2 častnikov 53 mož in 68 konj mrtvih ali smrtno ranjenih. Samo 1 častnik in 3 podčastniki so ostali živi — pa tudi ti so bili ranjeni do zadnjega.

Poročnik Ludovik Merkel je otel le eden top, vse druge so zaplenili Nemci, tako da je bila izgubljena kar vsa baterija. Toda v tem času, pridobljenem po nji, se je izmotal 3 voj iz sovražnega oklepa in se iz nova postavil na primernejše torišče; celo sosedni dve bateriji sta se lahko umeknili brez škode.

Mrtvim junakom se je izkazala čast še po smrti. Naš vladar je prisodil rajnemu

stotniku Gröbnu viteški križec Marije Terezije reda, nadporočniku Henriku Wolfu pa viteški križec Leopoldovega reda; poročniku Ludoviku Merклу je podaril, ker je bil otel top, red železne krone 3. vrste. Vse moštvo, ki je preživelo tisti nesrečni dan, je dobilo ali zlato ali srebrno svetinjo za hrabrost.

Vrhu tega je bil poročnik Merkel takoj imenovan za nadporočnika, ognjičar Jakob Šunk pa za poročnika.

Celo sovražniki so se čudili tolikemu junaštvu. Nekaterim težkoraženim vojakom, katere so bili pridržali kot jetnike, so izvrstno stregli v bolnici v Hlumu ter jih odlikovali tako in drugače. Sovražni častniki in generali so jim, če so se sešli z njimi, izkazovali posebno čast in spoštovanje.

Spomin na junaško „baterijo mrličev“ pa bo slovel naši vojski na čast do konca dni.

5

Yurca
vilar
Rok 26

Slaven avstrijski junak.

Rajmund grof Montecuccoli (izgovori: Montekúkoli) je bil državni knez in vojvoda v Melfi, gospod na Hoheneggu, Gleisu in Handorfu, vitez zlatega runa, tajni svétnik, cesarski generallajtnant, predsednik dvornega vojnega sveta, prvi nadzornik topničarstva, cesarski namestnik v Rabi, maršal in predsednik leopoldinske akademije prirodoslovcev.

Porodil se je bil dne 21. februarja l. 1609. v Modeni na Laškem. Bil je prastarega, plemenitega rodu. Imel je bistro glavo in se je že v mladosti odlikoval v mnogih vedah. Sosebno so ga navduševali slavni junaški čini ter so mu vzbudili toliko brepenenje po vojni slavi, da se je sam odločil za vojaški stan.

Že šestnajstleten mladenič je stopil l. 1625. v staroslavno cesarsko vojno. Ondu

mu je bil stric, feldcajgmajster grof Ernest Montecuccoli, prav tako zveden kakor strog učitelj. Uvrstil je stričnika kot prostaka v pehotni polk Rombaldo-Collalto.

Na Nizozemskem so mladega grofa Rajmunda l. 1628. za osebno srčnost v boju povišali zastavnikom (banderonoscem). Nato je, da bi se priučil tudi konjiški službi, prestopil v konjiški polk. Iz tega polka je prišel l. 1629., ko si je bil pridobil novih odličnih zaslug, že kot stotnik k pehotnemu polku Wangler, kjer se je zopet odlikoval sosebno pri naskoku na Amersfort na Holandskem. Leta 1630. se je pohvalno boril, ko so jemali mesta Kalbe, Stassfurth in Aschersleben; prihodnjega leta, ko so zasedli Novi Branibor, pa je vodil prednje čete. Bil je prvi v sovražnem mestu, kjer je ujel švedskega poveljnika Knyphausna; sam je bil pri tem hudo ranjen.

Zdaj je vzel grof Ernest Montecuccoli hrabrega stričnika kot ritmajstra v svoj dragonski polk.

Pri Wolmirstättu je mladi častnik zopet otel eno naših zastav iz sovražnikovih rok. Dne 17. septembra 1631. l. se je boril pod starim vojskovodjo Tillyjem v bitki pri Lipskem; na glavi ranjen, je prišel v pest Švedom in je ostal ujet v Halli, odkoder se je vrnil šele l. 1632.

Vrnivši se na Dunaj, je odšel s stricem grofom Ernestom v Colmar v Alzaciji.

Cesar ga je potem povišal za majorja in ga večkrat pošiljal v tajnih stvareh k vojvodi Karolu IV. Lotarinškemu, kateri je bil v tistih hudih časih kot zvest zaveznik cesarjev moški prijel za orožje.

Še tistega leta so ga postavili za podpolkovnika v kirasirskem polku Vitzthum; v tem polku se je bojeval v Alzaciji in pred Breisachom. Potem ga vidimo na potu v Nürnberg, kjer se je bila sešla Wallensteinova vojska.

Bitka l. 1633. je prizadela Montecuccoliju hudo izgubo. Njegov plemeniti učitelj, feldcajgmajster grof Ernest Montecuccoli, je bil dne 15. junija v bitki pri Breisachu smrtno ranjen in je že nekaj dni pozneje umrl v švedski ječi v Colmaru.

Vrnivši se na Švabsko, je dobil grof Rajmund v Kemptnu poveljstvo polka Vitzthum, s katerim se je že drugega leta jako odlikoval v zmagi pri Nördlingnu, dne 6. septembra l. 1634.

Premeščen h kirasirjem gonzaškim, je stal l. 1635. v vojski ob Reun pod grofom Hatzfeldom. Ko je padla trdnjava Kaiserslautern, je razjahal z 200 kirasirji, se zapodil ž njimi peš skozi razstreljeno obzidje

in med drugimi zajel tudi sovražnega poveljnika.

Pri obleganju trdnjave Zabernske je že zapovedoval več konjiškimi polkom, ki so branili napadovalce zunanjih sovražnikov. Tukaj so ga imenovali za polkovnika; dobil je svoj polk.

L. 1636. je privedla vojna grofa Rajmunda na Saksonsko; ondu je, dočim so cesarski oblegali Devin (Magdeburg), napadel tri švedske polke v njih taboru pri Tangermündi na Labi, jih razbil in popolnoma razkropil.

Pri Wittstocku dne 24. septembra l. 1636. sicer navali Montecuccolijevih jezdecev niso mogli odvrniti izgube, toda s štirimi konjiškimi polki so oprezno branili našo odhajajočo vojsko.

V praskah l. 1637., po katerih so švedskega vojskovodjo Banérja potisnili čez Torgavo na Pomorsko, je bil navzoč tudi Montecuccoli; takisto se je udeleževal bojov pred nekaterimi trdnjavami (n. pr. Triebsee in Wolgast).

L. 1638. se je bojeval pod grofom Gallasom blizu Stendala v Altmarki. Premostil je Labo pri Tangermündi. — Že prihodnjega leta (1639.) je bil v vojski na Saksonskem. Očundot se je pomaknil na

Češko, kjer mu je bilo z generalom Hoffkirchnom braniti Labo pri Melniku.

V nesrečni bitki proti premočnim Švedom pa so sovražniki po hrabri brambi ujeli generala Hoffkirchna, pa tudi Montecuccolija ter ju odgnali v Stettin, pozneje v Wismar.

Ta čas je bil imeniten, zakaj zdaj je veleomikani grof pričel svoje globokopremišljene vojnovedne uke in spise, kateri so bili odločilni za poznejši razvitek vojne vede.

Spomladi l. 1642. so ujetega grofa zamenili s švedskim polkovnikom Slangom. Na tega je kot poveljnika švedskemu voju pri Opavi maršal Piccolomini naletel skoro potem, ko je cesarske čete gnal preko Olomuca proti Šleziji.

Montecuccoli je z 2.000 konjiki zgrabil Švede jako odločno, premagal Slanga in ga prisilil, da je celo nehal oblegati Brieg. Osvojil si je še utrjeni grad v Opavi ter tako oslobodil vso Gorenjo Šlezijo.

Cesar ga je po tolikih uspehah povišal za generalmajorja.

Na cesarjevo privolitev je po kratkem času prevzel zapovedništvo vojske vojvode Modenskega, a se je že l. 1644. vrnil v cesarsko vojsko.

Imenovali so ga za feldmaršallajtnanta; potem je šel z grofom Gallasom proti Švedom pod Torstensonom. Najsi se je ponesrečilo vse podjetje, je vendar vsaj konjištvo popolnoma čilo privedel nazaj na Češko.

L. 1645. se je zopet odlikoval pri Brnu, kjer je v hudo stiskano mesto sredi oblegajočih Švedov spravil pomožne čete.

Povišali so ga za dvornega vojaškega svétnika, ne da bi bil ostavil službo pri četi. Mudil se je nekaj časa na Ogrskem proti upornemu knezu Rakoczemu, pa že l. 1646. je stal novič v Šleziji proti švedskemu generalu Wittenbergu. Osvojil si je Frankenstein, Leobschütz in več drugih mest; posrečilo se mu je celo, premočnega sovražnika vzdrževati v vednem nemiru.

Pri srečnem napadu na švedsko taborišče med Duxom in gradom Trébelnom na Češkem je vodil Montecuccoli desno krilo jako uspešno; cesar ga je za to pohvalil s svojeročnim pismom in ga povišal za generala pri konjici (feldcajgmajster pri konjiki).

Ko se je cesarska vojska pomikala na Hessensko, je privedel Montecuccoli konjico prednjih čet do Frankfurta na Menu. Že se je bližal konec tridesetletni vojski, pa še v zadnjem letu je bilo grofa dobočeno, da se je odlikoval. Po nesrečni bitki pri

Zusmarshausnu namreč, v kateri je padel cesarski general Melander, se je morala naša vojska umekniti; tam je Montecuccoli, vodeč zadnje čete, s svojo bistrostjo in odločnostjo ubranil vso vojsko, sicer bi se bila popolnoma razkropila.

Dasi so se Švedi iz nova vrinili na Bavarsko in Češko, vendar jih je posebno z Montecuccolijevo močno podporo maršal Ottavio Piccolomini iztiral iz Bavarskega in Gorenjega Palatinata (Pfalz).

Dolgo zaželeni mir je bil sklenjen; sedaj je prišlo za Montecuccolija mnogo važnih, diplomatskih nalog in ž njimi vred dosti časti. Cesar ga je poslal l. 1652. v Rim, l. 1653. kot predsednika najvišjemu vojnemu svetu v Ratisbono, l. 1654. na dvor švedske kraljice Kristine v Upsalo, l. 1654. in 1655. v Flandrijo in na Angleško. Naposled je spremil švedsko kraljico Kristino v Rim.

V začetku poljske vojske l. 1656. je cesar Leopold I. poveljništvo cesarske pomožne vojske poveril Montecuccoliju.

Imel je okolo 16.000 mož. S temi je porazil najprej čete erdeljskega odpadnika Rakoczega, kateri je bil v zvezi s Švedi in Rusi napadel Poljsko, ter ga prisilil k miru. Nadalje je vzel l. 1657. utrjeno

Krakovo, potisnil Švede nazaj in oblegel močno trdnjavo Torun.

Na ukaz cesarja Leopolda I. je sklenil l. 1658. zvezo z Braniborom, in povišan v maršala, vzel s cesarsko in braniborsko vojsko Švedom Holštinsko in Dansko. Celo otok Fünen z glavnim mestom Kodanjem je kanil napasti.

Dne 3. majnika l. 1660. je v Olivi sklenjeni mir končal vojsko. Cesar Leopold I. je imenoval Montecuccolija za svojega namestnika v Rabi na Ogrskem; to je bila ena najimunitnejših časti.

Že prihodnjega leta si je Montecuccoli v vojski s Turki pridobil nove slave. Pognal je Turke, prišedše iz Erdelja, do reke Tise nazaj v Erdelj, si osvojil trdnjave Kövar, Kološvar, Fogaraš in več drugih mest, najsi zaradi upornih Ogrov, ki so držali s Turki, in zaradi nedostatnega brešna za posadko ni mogel vse dežele stalno pridobiti cesarju.

Premalo vojakov je imel, zato pa se je maršal v letih 1662. in 1663. oprezno izogibal odločilnim bitvam z brezštevilnimi Turki. Jedva 6000 mož je zbral, da bi obranil Rabo in Komorn; torej ni čudo, da so Turki navzlic nekaterim srečnim bitkam cesarskih čet v jugozapadni Ogrski, ob štajerski meji, imeli dosti uspeha.

Avgusta meseca l. 1663. je privrelo 200.000 Turkov na Ogrsko. Montecuccoli pa je zbral le blizu 50.000 mož; moral se je torej umekniti do Požuna. Tam se je utaboril in tako Turkom zabranil pot do Dunaja. Vrhovno poveljništvo vse vojske pa je prevzel Montecuccoli šele l. 1664., ko je bil cesar zbral nekaj številnejšo vojsko. Hrvate je zbral ban grof Zrinjski, nekaj Ogrov je privedel grof Batthiani, s Francoskega je prišel general Coligni s 6000 možmi, Bavarsko je poslalo 12.000 mož, tako da je spravil Montecuccoli nad 80.000 mož na noge.

Turški veliki vezir Čuprili (nemški zgodovinarji pišo: Köprili) je pridrl s 170.000 možmi na Ogrsko.

Montecuccoli je potolkel prednje turške oddelke pri Berzencih in Körmendu in jih potisnil čez reko Rabo; pri Sv. Gothardu ob reki Rabi pa jih je že došel.

Na desnem bregu Rabe je združil veliki vezir silno vojsko. Montecuccoli je razpostavil svoje čete na levem bregu po višinah pri Sv. Gothardu. Turki so skrivoma že ponoči spravili 6000 janičarjev čez plitvine v Rabi na levi breg. Prvi turški napad na cesarske čete je bil tako silovit, da se je desno krilo že umikalo. Srečno pa se je uprlo konjištvo pod princem Karolom

Lotarinškim, in grof Montecuccoli sam je z nekaj pehotnimi polki odbil turške navale na sredino svoje bojne vrste. Tako so Turke srečno zapodili preko Rabe.

Okolo poldne je turško konjištvo nasproti levemu in desnemu našemu krilu nagloma preplavalo Rabo in na dveh straneh napadlo kristjane. Ta hip je bil najnevarnejši za cesarsko vojsko. General konjice Spork je skočil raz konja, pokleknil in glasno molil: „O, gospod Bog v nebesih! Če danes nečeš pomagati nam, svojim otrokom, vsaj ne pomagaj turškim psom in videl boš, kako jih zmlatimo!“

Zdaj je planil s princem Karolom Lotarinškim na čelu cesarskih konjikov na sovražnika; Montecuccoli sam se je pa zopet boril sredi svoje vojske. Boj je divjal in se zibal neodločen nad pol ure; naši so se bili kot levi, in vsemogočni Bog je obrnil zmago na našo stran. — Turki so pobegnili. Ena najslavnejših zmag je bila dobljena. Nad 14.000 Turkov je poginilo ali utonilo, 40 zastav, 15 topov, ogromno zlata in dragocenega blaga je bilo zaplenjenega.

Turki so se razpršili na vse strani in se niso več upali, da bi se sprijeli z našimi vojaki.

Mir, sklenjen v Vašvaru, je dne 10. avgusta končal slavno vojsko.

V poznejših mirnih letih je cesar Montecuccolja zopet v važnih poslih pošiljal v tuje države. Imenoval ga je za generallajtnanta, l. 1668. celo za predsednika najvišjemu vojnemu svetu; španski kralj mu je podelil red zlatega runa.

L. 1672. je gnal maršal grof Montecuccoli kot poveljnik cesarsko vojsko proti Francozom do Rena. Navzlic premetenemu francoskemu generalu Turenneu si je osvojil prehode čez Men pri Würzburgu, se pri trdnjavi Coblenzu združil s Holandci pod Viljemom Oranijskim in vzel trdnjavo Bonn.

Prihodnjega leta je zahteval izborni knez Braniborski vrhovno poveljništvo vse vojske; zato je Montecuccoli odstopil. Izborni knez ni imel sreče, in tudi cesarskim četam se je godilo prav slabo. Cesar je tedaj l. 1675. iz nova Montecuccoliju poveril vrhovno poveljništvo.

V nastopni vojski sta se nemudno prekanjeno nadlegovala s Turennom, ne da bi se bil kdo upal odločno napasti nasprotnika, zakaj sešla sta se bila prava mojstra v vojni vedi.

Pri Sasbachu v Ortenavi sta se srečali obe vojski, tako da je bil boj neizogiben, toda Turenna je zadela topova krogla, prav ko se je hotel prepričati, kje so razpostavljene cesarske čete.

Sedaj je Montecuccoli njegovega naslednika, generala de Lorgesesa, lahko pregnal črez Reno, oblegel Hagenau, se obrnil proti Strasburgu, vzel Molsheim in se zagrozil celo močni trdnjavi Zabernu.

Napori in trudi tolikih vojsk so Montecuccoliju končno omajali telesno moč in zdravje.

Oblege pri Philippsburgu že ni vodil več sam. Vrnil se je na Dunaj in edino obdržal mirno službo kot predsednik vojnega sveta.

Cesar ga je povzdignil v državno-knežji stan in v vojvodo Melfijskega. Toda svetla zvezda junakova je otemnela. Lotila se ga je tožnost, in po nezgodi je izgubil življenje.

V Lincu, prav ko je prijezdil ob cesarju v grad, je padlo težko bruno s strehe in ga tako nevarno ranilo na glavi, da je malo dni pozneje, dne 16. oktobra l. 1681., v 72. letu svoje dobe, izdihnil junaško dušo.

Na Francoskem, Holandskem, Nemškem, Danskem, Poljskem, Ogrskem, Erdeljskem se je boril Montecuccoli za cesarja; šteti ga je med najslavnejše vojskovodje tistega veka.

Še bolj nego junaški čini so pa utrdili Montecuccolijevo slavo njegovi dragoceni,

poučni vojnovedni spisi ali o vojaški zgodovini, ali o vojnih naukih sploh.

Tudi kažejo njegovi spisi, da je poznal i druge znanosti in da je bil povsod zveden in mnogostransko izobražen.

Opomnimo naj še, da je nekoč dejal cesarju: „Za vojsko proti Turkom so potrebne le tri reči, namreč: denarji, novci in penezi“. Cesarske blagajne so bile namreč tisti čas navadno — prazne.

Montecuccoli je družil slavo meča in peresa. Bil je eden tistih velikih vojskovodij, ki so spoznali, da do zmage pomore prav toliko vesela, vojaška kri in resen preudarek, osnovan na znanosti, kakor navdušena požrtovalnost posameznikova.

V njem je bila utelešena vojna veda, katero so podedovali za njim potomci po tridesetletni vojski.

Montecuccoli, eden najslavnejših soborilcev v tej vojski, je kar najbolj vreden, da ima 8. (češki) dragonski polk po ukazu našega presvetlega cesarja Frančiška Jožefa I.^{*)} za vse večne čase ime „Dragonski polk generallajtnanta in maršala

*) Vojni ukaz z dne 13. maja l. 1888., s katerim se je naznanilo, da se je odkril spomenik cesarice Marije Terezije na Dunaju, in v katerem je dobilo 23 različnih polkov na večne čase imena slavnih vojskovodij.

grofa Montecuccolija, državnega kneza in vojvode Melfijskega, šte. 8.“; zakaj to je najstarejši konjiški polk v Avstriji in ima svoj začetek prav ondu, kjer se je razvnela tridesetletna vojska, pa je bil tudi tako rekoč vrstnik in soborilec plemenitega Montecuccolija.

Bitka za trdnjavi Naborjet in Predel leta 1809.

I.

Začetek vojske.

Cesar Franc I. je l. 1808. Francozom zopet napovedal vojsko, ker ni mogel pozabiti velikih izgub, ki mu jih je prizadel Napoleon I. Izročil je vrhovno poveljništvo vsega vojaštva hrabremu nadvojvodi Karolu. Ta je poudarjal, da se ni smeti prenahtiti, ter je začel najprej preosnavljati avstrijsko vojsko.

Vzpričo veselih poročil s Španskega, kjer so se Španci hrabro bojevali s Francozi, se je avstrijska vlada odločila napovedati vojsko, dasi še ni bilo vse pripravljeno.

Naša vojska z domobranci vred je štela okolo 300.000 mož; na splošno željo je

prevzel nadvojvoda Karol vrhovno poveljništvo ter je z veliko vojsko odrinil na Nemško. Njegov brat, nadvojvoda Ivan, je odšel z drugo vojsko v Italijo, tretja pa je morala braniti Galicijo proti Poljakom, ki so se pod knezom Poniatovskim pripravljali na boj z Avstrijo.

Napoleon je postavil proti Avstriji 200.000 dobro izurjenih vojakov. Njegovi vojski v Italiji je zapovedoval namestni kralj italijanski, Evgen Beauharnais, vojski ob Dunavu na Nemškem pa sam Napoleon. Na Bavarskem je trčil ob nadvojvodo Karola, ki je imel sicer več vojske nego nasprotniki, toda bistroumni Napoleon je takoj spoznal, da je preveč raztresena, zato je z večjo močjo zdaj tu, zdaj tam udaril na Avstrijce ter jih premagal dne 19. aprila l. 1809. pri Thanu, dne 20. pri Abendsbergu, dne 21. pri Landshutu, dne 22. pri Eckmühlu in dne 23. aprila pri Regensburgu. Nadvojvoda Karol se je moral z glavno vojsko umekniti na Češko, levo vojno krilo pa je pustil na južnem bregu dunavskem, kjer se je moralo hitro umikati proti Dunaju. Poslednjemu oddelku so bili Francozi vedno za petami. Ko so ga pri Ebersbergu po hudi bitki iz nova premagali, jim je bila pot do Dunaja prosta. Napoleon je prišel v stolno mesto dne 13. maja. —

Na Poljskem je bil nadvojvoda Ferdinand sicer osvojil glavno mesto Varšavo, ali moral je skoro potem oditi, ker je poljska vojska na drugi strani pridrla v Galicijo.

Več sreče nego na teh bojiščih so imeli Avstrijci v Italiji pod nadvojvodo Ivanom. Njegova vojska je bila sestavljena iz VIII. in IX. voja (kora) in je štela 38.000 mož pehote in 5000 konjиков. Združila se je dne 8. aprila pri Trebižu. Oddelek (trije bataljoni in dva eskadrona) je stal pod polkovnikom Volkmannom pri Pontebi; ob spodnji Soči pri Gorici pa je bila brigada Gavasini s 6 bataljoni in 2 eskadronoma.

Francoska vojska pod laškim namestnim kraljem je štela 90 bataljonov in 47 eskadronov ter je bila razdeljena na 7 pehotnih divizij in 3 konjiške divizije — vsega skupaj 70.000 pešcev in 6000 konjиков. Tri divizije so se zbrale bliže naših mej, in sicer divizija Serras*) pri Vidmu, divizija Broussier med Gemono in Venzono, tretja Grenier pa za prvima divizijama med rekama Tagliamentom in Piavo, konjiška divizija Sahue pri Vidmu. Ostale divizije so bile, ko se je začela vojska, šele na poti iz Lombardije, Srednje in celo Spodnje Italije.

*) Brigade in divizije so imenovali po poveljniku generalu.

Dne 10. aprila je nadvojvoda Ivan združil oba voja pri Kobaridu; dne 11. aprila je zgrabil oddelek pod Volkmannom francoske čete divizije Broussier, VIII. voj se je pomaknil iz Kobarida proti laškemu Tržiču (Cividale), kamor je šel prihodnjega dne za njim IX. voj. General Gavasini je pri Gorici prekoračil Sočo, došel do Kormina ter dal obkoliti sovražno trdnjavo Palmanuovo. Dne 13. aprila je nadvojvoda združil svojo vojsko s četo Gavasinijevo pri Vidmu. Razven tega se je na njegovem desnem krilu vzdignila črna vojska na Tirolskem; vodil jo je slavnoznan krčmar Andrej Hofer. Tirolci so bili namreč od l. 1805. pod Bavarsko, a niso marali novih vladarjev, ker so bili že davno udani cesarski rodovini habsburški. Angleška, ki je bila z Avstrijo v zvezi, pa je poslala svojo mornarico v Jadransko morje. Tako je dobil naš nadvojvoda podporo tudi na levem krilu.

Francozi so se umeknili za Tagliamento, nadvojvoda Ivan je šel hitro za njimi in jih je potolkel dne 15. aprila pri Pordenonu, dne 16. pri Sazilu in Fontani freddi; manjše bitke so se bile še do konca meseca aprila. Izgubivši 7000. mož mrtvih in ranjenih in 15 topov, se je sovražnik umaknil za Adižo, tam pa se je ustavil in utaboril pri Caldieru.

Njemu nasproti je nadvojvoda razpostavil svojo vojsko. Dne 27. aprila so se začeli Avstrijci pomikati proti trdnjavi Veroni, odkoder so zaslišali na večer močno streljanje iz topov. Prijatelji in sovražniki niso še vedeli, kaj to pomeni; kar so prihiteli hitri sli z žalostnim poročilom. Streljali so v sovražni trdnjavi od veselja, da je bil Napoleon zmagal pri Eckmühlu. Ta zmaga na Nemškem je odločila tudi usodo laške vojne.

Nadvojvoda Ivan je še brezuspešno poskusil obkoluti sovražnika pri Caldieru, toda v velikih skrbah, da ne bi mu prišel Napoleon naposled še za hrbet, se je z vso vojsko pomikal proti avstrijskim pokrajinam. Imel je še dve krvavi bitki pri Piavi dne 8. maja in pri Sv. Danijelu in Venzoni dne 13. maja. Tega dne so tudi že prvi oddelki avstrijski prestopili na koroška tla pri Pontablu.

Namestni kralj je poslal tri divizije, Broussier, Lamarque, Serras, in konjiško divizijo Pully pod maršalom Macdonaldom proti Soči, sam pa je vodil za Avstrijci divizije Pachtod, Durutte, Fontanelli, laško gardo in konjiški diviziji Sahuc in Grouchy.

Nadvojvoda Ivan je podredil generala Zacha in Kalnassyja vrhovnemu poveljstvu podmaršala bana Ignacija Gyuláya ter temu

ob enem naročil v Trebižu, naj brani Kranjsko. Gyuláy je z 8 bataljoni in 20 eskadroni po Savski dolini naglo odrinil proti Ljubljani. Ostanke naše vojske so se pomikali dalje proti sredini avstrijske države; brigada Kalnassy je šla od Kobarida čez Tolmin v Gorenjo Idrijo, brigada Zach pa pri Gorici čez Sočo.

Dne 15. maja je francoska vojska pri Zagradi prekoračila Sočo, zasedla Gradišče in Gorico, iz katere se je tega dne umaknil general Zach za nasipe pred Razdrtim (Präwald) pri Postojini. Na njega desni strani je stal pri Podkraju nad Vipavo na stari Ljubljanski cesti general Kalnassy. — Dne 17. maja je zgrabil Macdonald Zacha pri Razdrtem, Kalnassyja pri Podkraju in ju potisnil nazaj proti Ljubljani. —

Levo sovražnikovo krilo se je pomikalo, kakor že rečeno, za glavno našo vojsko, in sicer je prišla dne 14. maja divizija Serras do Kobarida; dne 16. in 17. maja so dospеле prve čete francoskih divizij Durutte, Pachtod in Fontanelli nekaj po Rakoljanski dolini pri Rablju, nekaj za Naborjetsko trdnjavo do Trebiža in se ondu sprijele z Avstrijci. Dne 17. maja je padla trdnjava pri Naborjetu, dne 18. maja pa je divizija Serras naskokoma vzela trdnjavo na Predelu. — Nadvojvoda Ivan je poslal oddelek svoje

vojske čez Beljak proti Celovcu, drugega pa čez Podkoren po Kranjskem proti Spodnjemu Štajerskemu.

II. Priprave za brambo avstrijskih mej.

Da bi ubranil koroške meje, je hotel nadvojvoda Ivan dati sezidati ob velikih cestah v to deželo majhne trdnjave, in sicer na veliki cesti iz Gorice v Trebiž tam, kjer je moči po hribu Predelu priti na najvišji kraj (med vasjo Predelom in Strmcem [Oberbreth]), potem pa na veliki cesti iz Pontabla v Trebiž za trgom Naborjetom na gradišču saksenburškem, kjer se tik velike ceste kopicijo nepristopne, strme pečine brega Čalavaja.

Bilo je na jesen l. 1808., torej le malo časa pred vojsko, zato niso smeli zamuditi niti trenutka. Tudi niso mogli več sezidati močnejših trdnjav, ampak so na imenovanih prostorih le postavili strelnice iz debelih brun, okolo njih nasipe in jame, na notranji strani pa za prsobran plot, obit z deskami iz hlodov. Omenjene strelnice so bile štirioglate, 15 do 19 metrov široke, 11 metrov visoke, postavljene na kamenit, 2 metra visok temelj, ki je bil sezidan iz debelih pečin brez ometa z malto. Zunanje stene so bile iz 31 do 42 centimetrov debelih desak, notranje pa iz

sličnih desak, le malo slabših. Med zunanjo in notranjo steno je bila poldrug meter široka otlina, v katero so trdno naphali in zatolkli ilovice, razven tam, kjer so pustili strelne luknje za puške in topove. Močna lesena podstropja so delila strelnice v razna nadstropja. Imele so ravno streho, in sicer platišča stopnjema, z nacepetano zemljo, ob robu platišč pa prsobrane, v katere so bili vrezali luknje za streljanje iz pušek, da bi lahko nizdol branili strelnične vhode in stene. Vhode so zavarovali s pridvižnimi mostovi in železnim okrižjem. Dobro je bilo vse preskrbeno za posadkino bivališče, takisto za shrambo živeža, vode in streliva. S prostori za druge potrebščine pa so bili kar najbolj varčni, da so utegnili razvrstiti toliko več topov.

III. Taborišče na Predelu.

Francoska divizija Serras je morala štiri dni naskakovati strelnico na Predelu in ni mogla dalje; s tem je bil pridobljen neprecenljiv čas odhajajoči naši vojski. Podrobnosti o bitki za to trdnjavo je zapisal narednik, pozneje poročnik v slunjskem polku Mihael Golak, ki so ga težko ranjenega ujeli Francozi.

V tistih viharnih časih je bilo treba dovršiti utrdbo kar najhitreje. Drugih pri-

rodnih zaprek, ki bi bile ustavljale sovražnika, ni bilo. Zato naši vojaki niso utegnili misliti na to, kako bi branili cesto iz Gorice čez Predel v Podklošter in Beljak; tudi niso utegnili sezidati škarp ali podzidov in okopov, nego so mogli dodelati samo omenjeno močno strelnico na Predelu. Da bi sovražniku lože zaprli pot, so postavili strelnico tik velike ceste na rebri Predelovi, na levo roko, če greš proti Gorici; hosto pa so posekali daleč na okolo. Da bi cesto popolnoma zaprli, so postavili še majhno prednjo baterijo na desni strani tik ceste na robu, zevajočem malone navpik do jarka Predilca. Bila je iz močnih debel, štirioglata, blizu 11 metrov dolga in prav toliko široka; z glavno strelnico jo je družil močen hodnik, pokrit z zemljo. Tudi prednjo baterijo so pokrili z zemljo in so izdelali strelne odprtine.

Bila je še na desnih višinah planinska stezica; ondu bi bil sovražnik lahko prišel strelnici za hrbet; zato so jo naši vojaki odkopali in odgrebli.

Daljši kos velike ceste, pa tudi okolico so prav lahko dosegali s krogami iz topov in pušek; sovražniku se je bilo torej jako težko približati.

Za poveljnika sta bila imenovana ženij-ska stotnika Hensel in Hermann, in sicer

prvi važnejši trdnjavi pri Naborjetu, zadnji na Predelu. Imenovana junaka sta tudi vsak zase vodila zgradbo svoje trdnjave. Po poročilu njiju tovarišev, ki so ju preživeli, nista dobila poveljstva prelahko. Zglasila sta se bila sicer prostovoljno za poveljnika in branitelja postavljenih trdnjav, a prošnjo jima je odbil iz prva general Nobili. Pozneje sta se obrnila naravnost do nadvojvode Ivana samega, in ta je postavil stotnika Hensla za poveljnika pri Naborjetu, Hermann pa za poveljnika na Predelu.

Ko je avstrijska vojska pod nadvojvodo Ivanom odhajala na Laško, trdnjavi še nista bili dodelani, za brambo pa sta bili že sposobni; to je bilo sredi meseca aprila l. 1809. Po kratki, pa slavni vojski se je avstrijska vojska zaradi nesreč na drugih bojiščih jela umikati proti avstrijskim mejam.

V tem času je bila strelnica na Predelu že dodelana in preskrbena s potrebnimi topovi; le manjša prednja baterija še ni bila prav dovršena. Streliva, živeža in vode so imeli za mesec dni.

Še pred odhodom iz Venzone na Laškem, dne 12. maja, je bil ukazal nadvojvoda Ivan storiti vse, kar je bilo potrebno za brambo deželne meje; dne 15. maja je dal še natančnejše ukaze feldmaršallajtnantu grofu Albertu Gyuláyu, kako naj brani vojaško

utrjeno mesto Trebiž in novopostavljene strelnice.

Utrdbe na Predelu so dne 14. maja zasedli oddelki pehotnega polka Frana Jelačiča števil. 62. Drugi dan opoldne so zamenili posadko s posebej za to sestavljeno stotnijo slunjskega graničarskega polka pod poveljstvom stotnika Vitkoviča; ta je ostala odslej za stalno posadko. Štela je štiri častnike in 218 mož; razven teh je imela 10 topničarjev in 25 poslužnikov za topove. Oborožili so trdnjavo s 14 topovi, in sicer so postavili 2 trifuntnika (topova, streljajoča trifuntne krogle) v strelnici na ploščato streho, 4 šestfundnike v drugo, 4 dvanajstfundnike pa v prvo nadstropje; prednja baterija je imela 4 dvanajstfundnike.

Oddelke Jelačičevih pešcev, takisto graničarje so bili dotični polki, ki so se umikali, v naglici poslali za posadko, najsi je hotel nadvojvoda Ivan, naj pridejo tja le spočite čete.

Dne 15. maja je stotnik Jankovič slunjskega polka zapovedoval zadnji straži. Po krvavi bitki s sovražnikom je prihitel s svojo stotnijo popoldne do strelnice in prosil, naj ga spuste vanjo. Ker je pa za brambo predelske strelnice zadoščala samo ena stotnija in tudi ni bilo živeža za več vojakov, mu je odgovoril stotnik Hermann, naj vstopi le

z malo vojaki, ostali pa naj se, če mogoče, prerijejo do Trebiža.

Se tisti večer so strelci francoske prednje straže, prispevši iz Strmca, napadli strelnico. Nekaj jih je streljalo, nekateri pa so preiskovali okolico, kje bi bila najpripravnejša za zbirališče in napade.

Omeniti je treba, da drži tam blizu še druga steza z Italijanskega v Avstrijo, namreč skozi Rakoljansko dolino do Rablja, ki je pa že za Predelom, bliže Trebiža. V to dolino so postavili naši vojaki tri stotnije pehotnega polka Strassoldo. — A še tisto popoldne je prišla velika sovražna sila po oni težavni stezi čez strme pečine in globoke jarke do Rablja pod Predelom. Tam se je hitro razvrstila, nemudoma prijela one tri naše stotnije ter jih potisnila nazaj do Malega tmina (Kaltwasser) pri Trebižu. Tabor na Predelu je bil torej obkoljen in v nevarnosti tudi za hrbtom.

Dne 16. maja jako zarana so sovražniki zgrabili posadko v strelnici od vseh strani. Borili so se junaški, toda zaradi silnega streljanja niso mogli dospeti do okopov. Tudi zunaj trdnjave razvrščeni strelci so merili tako dobro, da si francoski topničarji niso upali blizu.

Okolo treh popoldne je prišel francoski parlamentar (posredovalec) in zahteval, naj

se posadka udá. Prav na kratko mu je odgovoril junaški stotnik Hermann: „Ne udamo se!“ — Nato je trajalo streljanje dalje do trde noči.

Tega dne je morala poklicati naša divizija Gyuláy vse razpostavljene manjše oddelke nazaj v Trebiž, zakaj sovražnik je bil tudi že v Kanalski dolini *) zbral močne čete in poleg tega po ne več zavarovani stezi iz Rakoljane, potem po težavnih gorskih stezah iz Bolca in Strmca tako pomnožil svojo vojsko v Rabeljski dolini, da naši vojaki celo v Trebižu niso bili več varni. Vsakemu je bilo jasno, da ne bode moči oteti predelske in naborjetske trdnjave.

Pred zoro dne 17. maja se je obnovila bitka na Predelu. Sovražnikovi navalili so bili še silnejši. Hermann je poklical strelce v strelnico, sicer bi bili vsi obležali mrtvi.

Tedaj šele so privlekli Francozi svoje štiri ali svojih pet topov **) in so na vse pretege streljali na taborišče.

S tem so največ škodovali strelnici; sosebno so trpele strelne odprtine, ker so merili na topove v trdnjavi; tudi več topničarjev je bilo že ali ranjenih ali mrtvih.

*) Kanalska dolina seza od Pontabla do Trebiža.

**) Francosko poročilo (Pellet) trdi, da so imeli Francozi le eden top; to pa ni verjetno.

Da je bila posadka že prejšnjega dne in takisto dne 17. maja ugonobila še vse več sovražnikov s topovi in puškami, je umevno.

Branitelji so bili vsi navdušeni. Obljubili so si, da bodo vztrajali in se borili do zadnjega diha.

Njih mladostni poveljnik stotnik Hermann pa jih je še bolj navduševal z junaškimi ogovori.

Popoldne je prišel drugi parlamentar in jih je nagovarjal, naj se udado. Hermann je odbil tudi to terjatev in je nadaljeval boj do trde noči.

Že ob zori dne 18. maja je jel sovražnik živahno streljati ter je poškodoval strelnico še huje. Posadka mu je pridno odgovarjala.

Sovražnik ni vedel kaj početi; živež mu je pošel; dalje ni mogel, ondu pa, med strmimi pečinami, je le malo hiš, in še tiste so siromašne.

Proti osmi uri zjutraj je tedaj dospel tretji parlamentar in zahteval, naj se strelnica uda.

V eni sapi naznani Hermannu, da so Francozi vzeli trdnjavo pri Naborjetu in do malega uničili ondotno posadko. „Če se nemudoma ne udate“, je dejal, „ste vsi izgubljeni. Na rešitev vam ni treba misliti,

zakaj Francozi so itak Avstrijce napadli celo v utrjenem taboru *) pri Trebižu.“

Francoski parlamentar je imel s seboj ujetega častnika ogulinskega pehotnega polka, in ta je moral povedati rojakom v materinem hrvaškem jeziku, da je poročilo francoskega poslanca resnično.

Hermann in njegove posadke pa ni bilo moči pregovoriti. Prepričan, da stori veliko uslugo naši vojski, če zadržuje vso francosko divizijo Serras s topničarstvom vred, je Hermann tudi spoznal, kako dragocen je vsak pridobljeni trenutek. To ga je še bolj potrdilo v namenu, da rajši pade, nego se uda.

Mirno je poslušal parlamentarja, nato pa mu odgovoril tako-le:

„Zapovedano mi je braniti strelnico do skrajnosti, in braniti jo hočem do zadnjega moža.“

To izjavo je dal Hermann parlamentarju celo pismeno; moštvo pa se je izrazilo prav tako proti ogulinskemu častniku. Vsi so dvignili desnico in prisegli, da se ne udado do zadnje kaplje krvi.

Potem sta obe stranki nadaljevali boj še srditeje.

*) Omenjene utrdbe so bile v Rutah na južno-vzhodni strani od Trebiža, na planjavi blizu trebiškega starega kolodvora; nasipi so še videti.

Ob dveh popoldne je prišel še četrti parlamentar in zadnjič zahteval udajo. Stotnik Hermann mu je še na kratko dejal: „Kar sem vam napisal, ostane!“

Sovražno streljanje se je nato podvojilo. Navaljajoči oddelki so splezali na vse pečine, višje od taborišča, in streljali na trdnjavo, drugi pa so se posamič plazili skozi grmovje in globoke jarke ter se zbirali v zavetjih bliže in bliže.

Ko so Francozi mislili, da so s streljanjem iz topov že zadosti ugnali naše vojake, je planila pehota iz zbirališč in naskočila trdnjavo. Imeli so pred vsakim oddelkom več tesarjev, zadi pa so bili grenadirji, najmočnejši vojaki, da so podpirali naskoke.

Hitro po zadnjem odgovoru se je sovražnik naskočnim korakom bližal trdnjavi, 5000 do 6000 mož. Bliže in bliže so se valile sovražne trume, grozno kričoč in bobnajoč. Iz topov in pušk je zagrmelo, in smrtonosne krogle so jih žele tolpoma. Kamor so le mogli iz trdnjave obračati topove, je ležalo na kupe sovražnikov — a vse zastonj! — Na obeh straneh so se borili kar najljuteje. Končno je prihrul sovražnik do ograje, jo podrl in izruval ter nadaljeval boj ob prso-branih. — Iz strelnice so gremeli topovi in puške; zdajci pa se je sovražniku z granato

posrečilo užgati strelnico, in ker je bil veter, se je vse poslopje razvnelo hipoma. V dimu in plamenu se ni bilo moči več braniti.

Ko se je ogenj bližal shrambi za smodnik, je planil Hermann z mečem v roki z ostalimi vojaki iz goreče strelnice, da bi si med gostimi sovražniki presekal pot in se otel na bližnje bregove. — Svest si prisege, se je Hermann, najsi krvaveč iz mnogo ran, boril junaško dalje; naposled se je, preboden po mnogih bajonetih, mrtev zgrudil na draga domovinska tla.

Tako je končal junaški Hermann, ž njim vred je padla njega neustrašna posadka. Z velikimi žrtvami si je sovražnik odprl pot — toda ne on, ampak le ogenj je bil premagal Avstrijce.

Posadke se je rešilo prav malo. Branilci so ali umrli v ognju, ali pa so obležali pri zadnjem naskoku. Stotnika Jankoviča so ujeli težko ranjenega. Narednika Golaka in nekaj prostakov so na večer, ko je prestal morilni boj, potegnili izpod kupa mrličev. Menili so jih ujete odgnati s seboj v Celovec, toda spotoma so jim ušli.

Ti so bili edini, ki so mogli izpričati junaštvo, kakršnega je le malo v vesoljni zgodovini.

Potomcem pa naznanja spomenik iz kamena, na katerem je videti umirajoč lev,

da so tukaj sinovi avstrijskih deželá junaško umrli za domovino. Na črni marmorni plošči je zlat napis v nemščini:

„V spomin
junaške smrti ženijskega stotnika
Ivana Hermanna pl. Hermannsdorfa
dne 18. maja 1809. leta
in ž njim padlih soborilcev.
Cesar Ferdinand.“

Tukaj priobčujemo pismo, katero je poslal nadvojvoda Ivan očetu stotnika Hermanna na njega prošnjo, naj mu naznanijo, kje je ostal njegov edini sin. Slove tako:

„Ljubi gospod dvorni svétnik!

Če bi Vam mogel prav tako lahko utešiti pravično boleost ob izgubi Vašega sinu, kakor Vam radovoljno izpolnjujem Vašo prošnjo — kako presrčno rad bi podpisal listino, izpričujočo zasluge Vašega sina!

Toda ker prvega ne utegnem, morem povedati le hladno resnico in glasno priznati: Vaš sin je umrl junaške smrti.

Bil sem mu naročil, naj brani strelnico na Predelu. Ta utrjeni kraj se je moral ob tedanjih razmerah prepustiti usodi. Toda branitelj je sklenil, da rajši pade v častni

bitki, nego sovražniku olajša velikansko borbo.

Poslušal ni nobenega sovražnega opomina in je, zaničujé sovražne grožnje, s svojim vedenjem pripravil tudi soboritelje do junaškega sklepa: rajši umreti, nego prepušiti svoje mesto sovražniku.

Strašno je oviral nasprotne navale, dokler se jim ni končno posrečilo užgati strelnico.

Z mečem v roki je planil Vaš sin na sovražnika in — padel, premagan po nadštevilnem sovragu.

Tako je umrl Vaš plemeniti sin za pravico svojega vladarja in svoje domovine.

Nikdar mu ne bo odrekla domovina hvale in spoštovanja, in vsak vojak bo s sočutjem in bridkostjo imenoval njegovo ime, ki se bo na vekomaj lesketalo za posnemo v vojaški zgodovini.

Bodite ob enem prepričani o spoštovanju, s katerim ostajam

Vam naklonjeni

nadvojvoda Ivan.

Iz mojega velikega stana v Kesthelyju,
dne 30. novembra 1809. l.“

Slednjič še pristavljamo francosko bojno poročilo (Pelletovo) o bitki za predelsko trdnjavo. Vsakdo ga lahko primerja prejšnjemu pismu cesarskega princa, da razvidi, kako so Francozi opisovali svojo slavo. Poročilo slove:

„Topničarstvo vse vojske z divizijo Serras vred je na poti zadrževala trdnjava na Predelu. Namestni kralj je zapovedal majorju Grenierju v 60. pehotnem polku, naj odrine s tremi bataljoni in dvema topovoma v Rabeljsko dolino ter zgrabi trdnjavo od zadi, v tem pa naj jo general Serras, obveščen o tem okretu, napade spredi.

Za četrto ure smo vzeli trdnjavo ter vse, kolikor jih je bilo za okopi, poslali v krotovo deželo.

Posadke je bilo 400 mož.

Samo dva izmed vseh sta utekla.

Zaplenili smo osem topov i. t. d.“

IV. Kako je padla trdnjava Čalavaj.

Trdnjava Čalavaj nad fužinami pri Naborjetu je stala na pečinah, ki se dvigajo nad 60 metrov navpik iz doline tik velike ceste. Imela je dve strelnici s prsobrani ter bila zavarovana s tremi baterijami, katere je vezal poltretji meter visok hodnik, izsekan v pečine. Okolo trdnjave so še pečine na

13 metrov strmo na pošev gladko odkrušili, tako da je bil neposreden prihod nemogoč. Nad veliko cesto so imeli stroj, da so ž njim vzdigovali tovore in ljudi v trdnjavo.

Kakor predelska, tako tudi trdnjava Čalavaj ni bila sezidana iz kamenja. Ker sta namreč oba kraja med tako visokimi planinami, da večinoma vse leto vsako noč malta zamrzne, so ji morali stesati, ne da bi bili čakali ugodnejšega letnega časa. Zato so pa vsaj izbrali najmočnejša cela debla.

Nadvojvoda Ivan je bil sicer izrečno zapovedal, da je treba obema trdnjavama le izbornih čet za posadko, toda namesto takih so pustili v Naborjetu le utrujene oddelke zadnjih straž. Prišlo je dne 13. maja 200 mož pešcev, 50 strelcev s sedmimi častniki ogulinskega polka, 1 poročnik z osmimi minêrji;*) vrhu tega je bilo dospelo že dan poprej 24 topničarjev z 10 topi in z 1 havbico.**) Streliva, živeža, vode in drv so imeli v trdnjavi za šest tednov. Te zaloge so nakopičili največ v skalnatih kletih.

Dne 12. maja je prišel topničarski nadognjičar Ignacij Stubenrauch, navadno le Rauch imenovan (poznejši štabni častnik pri

*) Minêrji ali rovokopi, pozneje ženijci, dandanes pionirji imenovani, so imeli delati rove in nasipe pri utrdbah in tudi pri oblegah.

**) Poseben top za streljanje z granatami.

bombardirjih), s svojimi ljudmi in je dal nemudoma dodelati še nezvršene baterije, topove pa razložiti v posamezne kosove in jih z vrvmi potegniti s ceste na hrib, tam pa jih po štiri razpostaviti v tri baterije.

Trdnjavskemu poveljniku se je prostovoljno pridružil stotnik Kupka pehotnega polka Nadvojvoda Karol.

Prednje francoske straže so prišle že dne 13. maja v naborjetsko okolico, avstrijske zadnje straže pa so se tistega dne pomaknile za trdnjavo.

Ob zori dne 14. maja so prišle francoske prednje straže divizije Durutte iz trga Naborjeta proti trdnjavi, da bi dohitele avstrijske zadnje oddelke; pa še hitreje so se vzpričo izdatnega streljanja iz trdnjavinih topov in pušk s precejšnjo izgubo umeknile proti trgu.

Nasproti trdnjavi je strmi hrib Galoš. Po nevarni stezi so skušali Francozi, ali bi se ne mogli ogniti trdnjavi in oditi mimo nje po imenovanem hribu dalje proti Trebižu. Toda krogle naših vojakov so jih zadrževale tudi tukaj tako, da se je le nekaterim posrečilo priti mimo trdnjave; šele ponoči se je splazilo nekaj čet dalje po hribu.

Drugo jutro (dne 15. maja) je prišel sovražnik terjat pred trdnjavo, naj se uda.

Prav spartansko mu je odgovoril Hensel: „Moram se braniti, ne pa pogajati“.

Okolo poldne dne 16. maja so posamezne četice po Stabetu iz nova silile k trdnjavi.

Popoldne je poslal sovražnik drugič parlamentarja, ki je povedal poveljniku, „da je zelo glupo, ako se hoče s tako majhno posadko upirati vsi vojski; ako pa si bo treba trdnjavo osvojiti naskokoma, tudi ni treba nikomur misliti na milost.“

Stotnik Hensel je odgovoril: „Branili se bomo!“

Posadka pa, zaslišavši sovražne grožnje, je dostavila: „Ali nas hoče Francoz strašiti kakor otroke? Ni se mu treba bahati; rajši naj naskakuje, pa bo videl, koliko se ga bojimo!“

Zaradi tolike stanovitosti se je moral podkralj odločiti za silnejše napade. Zapovedal je generalu Pachtodu, naj spleza še s tremi pehotnimi polki po znanih rebrih na Stabet, odkoder je polk štev. 62. že streljal na naše vojake; v tem pa naj general Durrute na planem nastavi čete za naskok.

Pripravam za napad je trebalo precej časa, torej so se odločili šele dne 17. maja prijeti trdnjavo od spredi in ob straneh.

Nekateri trdijo, da je namestni kralj namerjal pustiti trdnjavo pri miru, samo da

bi bil kje skrivoma spravil konjištvo in topništvo proti Trebižu, kjer bi bil kar najhitreje zgrabil Avstrijce, stoječe ondu v utrdbah. Da bi lože postavil mostove in popravil stezo pod bližnjim hribom nasproti trdnjavi, ne da bi bili naši vojaki streljali po njegovih, je sklenil ponočen napad, s katerim bi posadkino pozornost odvrnil od svojih delavcev.

In res! V temni noči od dne 16. na dan 17. maja so zapazili v trdnjavi, da se hočejo Francozi od vseh strani navaliti na taborišče. Neznano hitro in smelo so se pridrevile sovražne čete do okopov, a že so bili naši vsi po koncu in so vzprejeli sovražnika z živahnim streljanjem.

Naši niso imeli krogel svetilnic kakor v velikih trdnjavah. Vse streljanje ni skoro nič izdalo, zakaj v temi se ne dá meriti. Zato se je zbiralo v trdnjavi čimdalje več sovražnikov. Ta hip si je topničar Jernej Burgstaler od 2. topničarskega polka presekal pot skozi Francoze in zažgal zunaj okopov, tik ceste pod trdnjavo, staro, zapuščeno hišo. Hipoma je bila okolica razsvetljena; našim je bilo mogoče dobro meriti po Francozih in srečno odbiti tudi ta naskok.

Toda žal, Francozi so zapazili, kako majhna je posadka, in so se prepričali, da se

jim je treba le od vseh strani navaliti zajedno, pa bi bilo vse dobljeno.

Divizija Fontanelli je torej dobila ukaz, naj pride čez hribe iz Rabeljske doline v Ukove*) in naj na vso moč prime taborišče; ostale divizije, Grenier, Pachtod in Durutte, pa naj napadajo samo na videz.

Dne 17. maja na vse zgodaj so začeli napadati iz nova. Še ponoči so postavili pod hribom Galošem dve bateriji (eno z dvema topovoma in eno havbico, drugo z dvema topovoma). Toliko da se je zdanilo, so že streljali na trdnjavo, a zadeli niso nič. Naši so jim le slabo odgovarjali, končno pa so celo umolknili in se le rogali brezuspešnim strelom.

Ko pa je sovražnikova granata zadela v strelnico, so zagrmeli topovi vseh prednjih baterij, sovražni topovi pa so hitro umolknili.

Dozdaj se je bilo splazilo vsako noč dosti sovražnikov po strmi gori mimo trdnjave; taborišče je bilo popolnoma obkoljeno, in napadovalci so silili od vseh strani bliže in bliže.

Na znamenje, katero je dal podkralj sam, so ob eni uri popoldne vse čete zajedno planile na trdnjavo, le divizija Grenier je ostala nekoliko zadi za podporo kjersi

*) Vas med Trebižem in Naborjetom.

bodi. Mirno in srčno so branitelji streljali v njih vrste.

Tako so odbili Avstrijci še dva naskoka na dveh straneh.

Sovražni generali, razkačeni zaradi tolikega odpora in v skrbeh zaradi tolike izgube, so zapovedali nov napad.

Še enkrat so prignali francoski vodniki svoje čete v pogubni boj, toda bramba ni prestala, najsi je pošiljal sovražnik vselej spočite bataljone v bitko. Mogle so le preko kupov mrličev dalje.

Sovražnemu oddelku se je posrečilo, da se je na severni strani trdnjave po Stabetovi rebri splazil v trdnjavo, pa tudi ondu so ga vzprejele krogle iz pušk. Kakor so že slutili, so se francoske čete, prišedši iz Ukovih, prve udrle do ozidja, ali prav za prav do ograje, in jo posekale. Nekaj jih je planilo skozi nje, nekaj se jih je splazilo na bližnje pečine in je odtod streljalo na posadko. Pač se je borila mala avstrijska četa obupno hrabro mož proti možu, pa na posled jo je zapustila telesna moč in prevelika sila jo je zadušila. Stotnik Hensel je padel težko ranjen. „Pogum, tovariši!“ so bile njegove zadnje besede. Zdaj pa je prestal redni boj, prešla je stanovitnost. Stotnika Hensla, že na tleh ležečega in umirajočega, je še prebodel prav tisti častnik, ki

je bil prej dvakrat kot parlamentar prišel terjat udajo, in ga je usmrtil.

Francozi so planili v podzemeljski hodnik in takoj zaplenili dve bateriji in eno strelnico. Strašen boj se je vnel; razkačeni sovražniki niso prizanesli nikomur, celo zdravnika Hutzlerja so posekali ob njegovem samaritanskem poslu, ko je obezaval rane.

Nekaj posadke je skoro ob enem s sovražnikom prihitelo nazaj do druge strelnice, katero so bili morali pustiti prazno, ker so se vsi borili ob nasipih. Zapahne jo in obupno strelja med Francoze.

Nadognjičar Rauch je zapovedoval v eni bateriji in je bil tam brez strelcev. Zapazivši, kaj se godi zunaj, je začel streljati z granatami v trg Naborjet in tako zapalil vse hiše; le nekaj malo jih je ostalo celih onostran reke. V enem plamenu je gorela tudi cerkev; ura v gorečem zvoniku je odbila ravno 11, ko se je stolp razvalil; bila je to smrtna ura junaškega Hensla.

Zaradi ognja v Naborjetu se je moralo sovražno konjištvo in topništvo sicer umekniti celo za trg — pa s tem je bil sovražnik le malo zadržan, in na zmago ni bilo več misliti.

Eden največjih junakov, stotnik Kupka, je padel razmesarjen in preboden od več nego 30 bajonetov, in nato so užugali še ostalo posadko.

Razsrjeni sovražniki bi bili neusmiljeno poklali vse ujetnike, če ne bi bil prav tisti trenutek dospel namestni kralj Evgen, da vidi sam, kako se je zvršila bitka.

Nadognjičarja Raucha so hoteli ravno ustreliti, ko je priskočil francoski stotnik in mu je pustil življenje, pa samo za toliko časa, dokler bi mu pred generalom ne osvedočil, da je bil oni stotnik vzel Avstrijcem zadnjo baterijo.

Potem so odgnali Raucha, ki ni bil ranjen, pred drugega generala. Ves razkačen je zakričal general nanj:

„Brezpametna je bila vaša bramba, in zastonj je krvavelo toliko junakov! Nad 1300 mož je padlo samo pri denašnjih naskokih, in krvavo osveto terja njih smrt. Dva avstrijska poveljnika imata že svojo plačo, tretji pa jo dobi zdaj; danes nobenemu ujetniku ni smeti misliti na milost.“

Na generalov ukaz so se strelci že postavili z nabitimi puškami pred Raucha, ko je prijezdil poveljnikov pribočnik in jim zapovedal odjenjati, rekoč:

„Namestni kralj bi rad govoril z ujetnikom.“

Namestni kralj je Raucha vprašal o več podrobnostih v prejšnji trdnjavi. Ko mu je Rauch naznanil, kolika je bila posadka, je dejal jezen:

„Kako se je upala taka peščica upirati vsi vojski?“

Rauch je odgovoril:

„Hraber vojak misli le na dolžnost, ne pa na udajo.“

Na tako moški odgovor mu je podkralj prizanesel smrt.

Navzočni general se je drznil oporekati, češ, da je prav poveljnik topničarjev zadnji, ki bi bil vreden tolike milosti.

Nadognjičar Rauch se je ohrabil po teh besedah, ki so mu bile najlepša pohvala, pa je osebno naprosil podkralja, naj takisto pomilosti še druge tovariše. Princ je ugodil njega prošnji ter zapovedal, naj ravnajo z ujetniki, kakor gre hrabrim, najsi nesrečnim vojakom.

Razven imenovanih častnikov so izgubili življenje ti-le avstrijski junaki: stotnik Vočetić, poročnik Moser, prapornik Sorbić in večina naše pehote. Med ujetniki so bili stotnik Cesar, nadporočnika Szale in Schulledich ter prapornik Janžič ogulinskega polka, minerski nadporočnik Rehm, potem višji zdravnik Poch, nekaj strelcev in 22 topničarjev.

Francozi pa so izgubili nad šestkrat toliko mož, kolikor jih je štela vsa naša posadka. *)

*) V Naborjetu je bilo okolo 250 mož.

Poznih let ni bilo niti spomenika, niti ustanove, razven Hensel-Hermannovega študentskega stipendija za ženijske akademike na Dunaju, da bi se potomci spominjali slavne bitke in smrti avstrijskih junakov. Toda spomin na toliko junaštvo ne bi izginil niti po stoletjih — in vsak vojaški oddelek koraka ganjen mimo junaških gomil, izkazavši jim vojaško čast.

Leta 1844. se je peljal cesar Ferdinand iz Trsta na Dunaj. Ko so ga na Predelu opozorili na junaško bitko, je zapovedal, naj se postavi spomenik na Predelu in pod pečino pred Naborjetom, kjer je bila stala svoje dni slaba strelnica in kjer stoji dandanašnji najmočnejša trdnjava proti laški meji.

Stavbar Ivan Picco je izdelal omenjena spomenika. Na široko podnožje iz čvetetroglatih kamenov je postavil piramido; na nje vznožju leži umirajoč lev, vlit iz železa, s smrtonosno pušico v prsih.

Nad levom je plošča iz sivega marmorja; na nji je zapisano z zlatimi črkami:

„V spomin
 junaške smrti c. kr. ženijskega stotnika
 Friderika Hensla
 dne 17. maja 1809. l.
 in ž njim padlih soborilcev.
 Cesar Ferdinand.“

Na mestu nekdanje strelnice Čalavaja je počel ženijski stotnik Bielawski l. 1848. zidati trdnjavo. Delo sta nadaljevala stotnika Pollini (padel pri brambi mesta Bude l. 1849.) in Kussenitz. Dodelal pa je trdnjavo tedanji ženijski stotnik Avgust pl. Scheidlin. V večni spomin so ji vzdeli ime „Trdnjava Hensel“.

Scheidlin je l. 1850. tudi na Predelu zvršil tako zvano „predelsko zaporo“, ki ima kamenite strelnice, dobro oskrbene s topovi i. t. d. *)

*) Viri: 1. Kämpfe um die Forts Predil und Malborghetto 1809. Mit 2 Skizzen der Befestigungen 1809 sammt Erklärungen im Originaltexte. 1893. Major Strobl. — 2. Die Erstürmung der beiden Blockhäuser Malborgeth und Predil durch die Franzosen 1809, von Karl Kroner. Villach 1853. Druck F. F. Hoffmann. — 3. Historische Notizen über die kriegerischen Ereignisse im Isonzgebiete. Als Manuscript gedruckt. Wien, 1879. Seidl & Sohn. — 4. Das Heer von Innerösterreich unter den Befehlen des Erzherzogs Johann im Kriege 1809 von Jos. Freih. v. Hormayr, Leipzig 1817. — 5. Občna zgodovina, spisal Josip Starè, XIII. snopič, 1889.

Naš cesar in kralj.

„**B**og obvaruj nam cesarja!“ — Te vzvišene besede odmevajo v srcih vseh zvestih Avstrijcev; ni torej čudo, da jih slišimo ne le v cerkvi, v šoli in doma, ampak tudi po vojašnicah, na kopnem, kakor na ladjah sredi širnega morja — čujemo jih v sreči in nesreči.

Res ni države, kjer bi bili podložniki in vladar, cesarska rodbina in mnogobrojni narodi vsi ene misli, ene duše, kakor samo v prastarem cesarstvu habsburškem, v naši domovini.

Kjerkoli se ozremo v zgodovino naše domovine, vidimo zapisano z zlatimi črkami, kako je bil naš narod vsekdar zvest, udan in odkritosrčen pristaš slavni, prevzvišeni rodbini cesarjevi, in tudi dandanes se širi vsakemu Slovencu srce, polno iskrene ljubezni

in zvestobe, če misli ali govori o našem preblagem cesarju.

Zakaj smo pa Avstrijci z vsemi svojimi močmi, iz vsega srca udani vladarju? Ker ga častimo kot presvetlega kneza, pri katerem se dandanes zbirajo vsi oblastniki evropski kakor pri res višji osebi, ker ga vsi njegovi narodi, bodisi kateregakoli jezika, ljubijo in časte kot plemenitega, blagega in vzornega očeta, ki nehote sili vsakogar, prijatelja kakor sovražnika, da ga spoštuje in časti.

V vsi vesoljni zgodovini ni vladarja, ki bi se mogel primerjati cesarju Francu Jožefu I.

Najsi je nemila usoda našemu cesarju pošiljala mnogo neizrečno bridkih izkušenj, vendar ni nikdar omahoval; nikoli, tudi v najžalostnejši dobi, ni pozabil, da ne živi sam zase, nego za milijone podložnikov, katerih srečo in blaginjo mu je poverila božja previdnost.

Viteške kreposti našega vladarja, njega vztrajnost in marljivost, njegovo pravicoljubje in čustvo za dolžnosti, takisto podpiranje raznih ved in umetnosti so vznesen, posneme vreden vzgled vsem stanovom širne države: razmišljujočemu učenjaku, ognjevitemu vojaku, pa tudi marljivemu kmetu in rokodelcu. Sosebno pa naš vladar neumorno skrbi za

našo hrabro vojsko, ki je ponosen dedič mnogostoletne, slavne minulosti. Srčnost in junaštvo sta vodili naše prednjike do neštevilnih zmag, ki so ustvarile eno najmočnejših držav; ta srčnost in to junaštvo pa živi še dandanes v vojski, ki je prišla iz naroda ter se zopet vrača v narod.

Naša vojska je jeklen cvet zmiraj se pomlajajoče, neusahne narodne sile; ljubezen do cesarja in domovine, pokorščina, zvestoba, samozatajevanje, srčnost in častiželjnost pa varijo nje silo v svetlo, ostro orožje. Na čelu te vojske stoji naš prevzvišeni in ljubljeni cesar, najvišji vojak, ki zopet ljubi svoje vojake. — —

Kako genljiv je bil pač prizor, ki se je zgodil na Dunaju dne 24. februvarja l. 1883. ! Tega dne se je peljal cesar v preprosti kočiji po mestu in srečal mrtvaški izprevod vojaka prostaka. Ko se je približal izprevod, je dal cesar voz ustaviti, vstal ter vojaški pozdravil, dokler ni izprevod odšel mimo njega. Tako je izkazal najvišji vojaški gospod neznanemu, mrtvemu vojaku zadnjo čast. —

Brezštevilne so prigodbe, ki pričajo o cesarjevi ljubezni do vojakov. Vseh niti ni mogoče naštet; torej omenimo le nekatere.

O cesarjevem strogem čustvu za dolžnost priča njegov odgovor telesnemu lovcu, ki ga je naprosil, naj ga oprostí orožnih vaj. Rekel mu je: „Dragi moj, le odrinite k svojemu polku; tudi jaz sem vojak, in vojaki moramo izpolnjevati svoje dolžnosti.“

Cesarju sosebno ugajajo odločni čini in odkritosrčni odgovori. Po lovu blizu gradu Gödöllöja na Ogrskem je hotel cesar nekoč po stranski bližnjici sam skozi vojaško skladišče odjahati domov. Stražar ga v lovski opravi ni spoznal ter mu je z nasajenim bajonetom zastopil pot, zakriknivši: „Nazaj! Semkaj ne sme nobeden civilist!“ —

Drugega dne je moral vojak pred polkovnika, kateri je jezno zarenčal: „Včeraj ste cesarju samemu z bajonetom zastopili pot! Da se to več ne pripeti, vas pri tej priči povišam za desetnika (korporala).“ Pešec je zajecal: „Gospod polkovnik, nisem ga poznal.“ Ta pa iz nova zagrmí nanj: „Molčite! Da boste v prihodnje poznali našega najvišjega vojaškega gospoda, kakor je dolžnost vsakega vojaka, vam je poslal presvetli cesar deset svojih jako sličnih podobíc!“ Rekši je polkovnik prostaku izročil deset čisto novih srebrnih goldinarjev in mu dejal: „Izpolnite tudi drugič tako točno svojo dolžnost! Na desno okret! Marš!“ —

Ko se je l. 1848. po vsi Evropi razširjal prevrat in je tudi v naši preljubi domovini Avstriji švignila ustaja kakor plamen iz tal, je vsa ostala zvesta Avstrija zaupno zrla na sivega maršala Radeckega in njegovo vojsko na Laškem. Iz vseh dežel so prihajali k njemu generali in visoki častniki, da bi se seznanili z njega vzornimi novimi napravami in vojskovodstvom. Prav zato je poslal tudi takratni naš cesar Ferdinand nadvojvodo Albrehta — pokojnega maršala — in Franca Jožefa — našega cesarja — v veliki stan k očetu Radeckemu.

Bilo je dne 6. maja l. 1848. v morilni bitki pri Sv. Luciji pred trdnjavo Verono, ko je stal naš čestiti vladar in najvišji vojaški gospod prvič pred sovražnikom. Stal je pa tako srčno in junaško na najnevarnejših mestih, da se je sivolasi Radecki sam bal za njega življenje. Najsi takrat naš sedanji cesar sicer še ni sam vodil čet pred sovražnikom, vendar je vzgled osemnajstletnega nadvojvode vzpodbujal vso vojsko. Sedaj živi menda le še malo onih vojakov, ki so takrat s sedanjim cesarjem vred stali pred Pijemontci — a zmiraj se narodi avstrijski s pravičnim ponosom spominjajo tiste vroče bitke, kjer so se naši očetje in dedje vpričo našega carja borili za slavo in blaginjo mile domovine.

Že nad 10 let je vladal cesar Franc Jožef avstrijskim narodom, ko se je začela vojska s Francozi in Pijemontci (Lahi) l. 1859. Imel je tačas že dva otroka, in sicer princezino Gizelo, sedanjo vojvodinjo bavarsko, porojeno dne 12. julija 1856. l. in rajnega prestolonaslednika Rudolfa, porojenega dne 21. avgusta 1858. l.

Feldcajgmajster Gyuláy, po smrti Radeckega zapovednik naši vojski na Laškem, je moral odstopiti vrhovno poveljništvo cesarju samemu. Pri Solferinu so se sprijeli dne 24. junija. Najhuje je vibrala bitka v Solferinu samem. Do enajstih pred poldnem so Francozi mesto devetkrat vzeli našim vojakom, a prav tolikokrat so ga zopet izgubili. Vsaka hiša je že imela odprtine za streljanje, in zaradi tega so se jih končno le z velikimi izgubami polastili naši lovci. Cesar je vodil vojsko z višave pri Cavrianu (Kavrijano) in videl odondot brezuspešno borbo svojih vojakov. Da bi še v zadnjem trenutku obrnil grozno bitko na bolje, je vladar, ne da bi se menil za goste krogle in za svojo varnost, odjezdil pred naskakujoči krajinski (graničarski) bataljon in mu zaklical: „Naprej, junaci; tudi meni je izgubiti ženo in otroka!“ Navdušeno kriče so junaški bratje Hrvati naskočili sovražne vrste in jih iz nova potisnili nazaj. —

Nekega dne se je cesar kakor navadno izprehajal po svojih vrtovih v Schönbrunnu na Dunaju, toda oblečen kakor navaden častnik. Srečala sta ga dva častnika krajskega polka. Začneta se prav prijateljsko pomenkovati z neznanim častnikom, ne da bi ga spoznala. Eden reče med drugim: „Bivanje na Dunaju je res prijetno, ampak to je neprilično, da dobivajo tuji častniki-prišleci v vojašnicah sobe brez pohištva za prenočitev. Razven postelje ni v njih ne stola, ne mize, ne omare, ne zrcala — nič, prav nič.“ Cesar odgovori dobre volje: „No, temu se pa že dá pomagati; seveda za zdaj ne kaže drugega, nego se zadovoljiti s tem, kar je.“ —

Poslovivši se od častnikov, je odšel; oba sta se pa jako veselila, da sta se bila sešla s tako prijaznim tovarišem. Kako pa osupneta, ko zvečer v vojašnici ugledata v svojih sobah prelepo pohištvo in zaslišita, da je bil cesar sam v vojašnici, kjer je ukazal preskrbeti vse sobe za tuje častnike s prikladnim pohištvom. Spoznala sta pa tudi, da jima cesar njiju odkritosrčnosti ni štel v zlo, ampak da je po svojem dobrem srcu uporabil priliko in svojima „tovarišema“ storil majhno uslugo.

Dne 3. julija l. 1866. je besnela grozna bitka pri Kraljevem gradcu na Češkem, kjer nam je ljuti sovražnik pobil tisoče in tisoče hrabrih vojakov. Ondu, kjer so padli, tudi počivajo; na njivah, travnikih, v cestnih jarkih, v temnem logu ali grmovju. Nobene matere, nobenega očeta niti plačočče žene ni bilo pri pogrebu; potihoma so jih zložili v skupne jame. Nihče se ni solzil na njih gomilah, niti ne pozneje; zakaj kdo bi povedal, kje spi ta in ta večno spanje? In vendar je nekdo na teh grobih prelival bridke solze — nekdo, katerega so imenovali vsi očeta in kateri je zval njih vse svoje sinove — cesar sam.

Na dan vseh vernih duš, ko vsi hite na grobišče molit za drage svojce, je hitel i naš cesar na mrtvaško polje molit za svoje vojake, zveste do smrti.

V cerkvi na Hlumu je klečal in plakal dne 2. novembra 1866. l. naš cesar in molil. Ni se jokal ondu le za padlimi generali, ampak njegovo žalno oko se je solzilo tudi po vseh mrtvih častnikih in prostakih.

Rajni branitelji domovine! Najsi tečeta danes črez vašo neznano gomilo oralo in brana in vam nobeden dragih svojcev ni vrgel grudice na krsto — zato niste nič ubožnejši mimo nas — zakaj za vami se je bridko solzil presvetli cesar sam!

Pred leti je prišel nekoč cesar nenadoma v vojaško akademijo v Dunajskem Novem mestu. Zapovedal je stotniku, kateri je ravno učil zgodovino, naj le nadaljuje pouk. V tem je položil svoj generalski klobuk z zeleno perjanico na prvo klop, se naslonil na klop in poslušal profesorjev govor. Vojaškega mladeniča je vlekla skrivna moč h klobuku. Videč, da ga nihče ne opazuje, je prijel eno pero in ga izdrl — in imel je zaželeni spominek. Tako si je pribavil še več peres. Kar se mu klobuk izmuzne iz roke in se nerahlo dotakne cesarjeve roke. Cesar se ogleda in takoj zapazi hudodelca, ki vstane in bled in drhteč pričakuje, da ga pri tej priči odpuste iz akademije. „Dragi moj, čemu vam bode ono pero?“ ga vpraša cesar. „V spomin“ pravi učenec; „moji součenci so tudi zahtevali vsak po eno pero.“ — „No, torej mi ne preostaje drugega, nego da vam prepustim vso perjanico“, reče cesar nasmehoma, jo svojeročno odpne in jo podari presrečnemu učencu. „Gospod stotnik“, pravi profesorju, „vi pa bodite tako dobri in mi posodite za ta čas svojo kapo.“ — Gromoviti pozdravi so spremljali odhajajočega cesarja.

* * *

Da čisla naš dobri cesar sosebno veterane, nam izpričuje mnogo dogodbic. —

Blizu koroške meje je v pokneženi grofiji goriški in gradiščanski prijazni trg Bovec. Ko je cesar potoval tam mimo proti Trstu, je privrelo od vseh krajev na tisoče zvestih Slovencev, da bi videli presvetlega vladarja. Tudi ondotni veterani so bili razvrščeni; med njimi je bil sivolas starček, odičen s tako zvanim kanonskim križcem. Cesar prekorači njih vrste, zapazi starega veterana, stopi bliže in ga prijazno vpraša, kako se zove in koliko ima let. „Zovem se Andrej Trebuč, štejem pa 97 let“, odgovori stari vojak.

„Kje ste se borili?“ pozveduje cesar dalje.

„Bil sem že l. 1809. ranjen pred Milanom na Laškem; ondu sem tudi izgubil levo oko“.

„Ali ste bili oženjeni?“

„Že nad 70 let sem oženjen; žena mi še živi, toda slaba je in ne more iz postelje“.

„Ob čem živite?“

„Moj Bog“, vzdihne starček, „ob tem, kar mi dajo ljudje“. —

Ko je starec videl, kako prijazno cesar pozveduje o njegovi usodi, so se mu vlile solze po velem licu. Še enkrat se je ozrl cesar dobrohotno nanj, potem pa je odšel. Še tisti dan so poklicali imenovanega veterana pred cesarjevega namestnika, kateri

mu je odštel precej novcev kot dar milostnega cesarja.

* * *

Kadar biva cesar v svojem ljubljennem gradu Schönbrunnu, gre običajno vsako jutro zarana na grajski vrt v tih kotič čitat razna pisma. Tako je šel tudi onega dne, ko se je dogodila naša povest.

Ko se je hotel vrniti v grad, je že stal drug vojak na straži, ki mu ni dovolil vstopiti, češ, da sme le cesarja samega, a nikogar drugega pustiti skozi ona skrivna vrata.

„Pa saj sem jaz cesar“, opozori vladar novo stražo. Ta pa neverjetno odkima z glavo, rekši: „To lahko reče vsakdo! Cesar je že vse drugače oblečen kakor vi, jaz pa se trdno držim ukaza in ne dovolim nikomur skozi vrata, razven cesarju.“ To rekši je vzel puško v roko in cesarju zabranil vhod.

Cesar gre okolo gradu h glavni straži in pozove častnika z dvema vojakoma s seboj k znanim skrivnim vratom. Vojaka zamene z drugim, njega pa odženo na glavno stražo. — Tam so ga njegovi predniki pohvalili, da je tako natančno izpolnil ukaz, cesar pa mu je še poslal peščico srebrnih

dvajsetic najnovejšega kova, da bi odslej strogi vojak bolje poznal svojega cesarja.

* * *

Naj pride naš cesar v katerokoli kronovino, povsod ga vzprejemlje prebivalstvo tako navdušeno in iskreno, kakor morda ne vzprejemljejo svojega vladarja nikjer drugje na širnem svetu.

Da se v tem oziru odlikujejo sosebno vrli, zvesti Tirolci, nam dokazuje vsak cesarjev pomudekv njih deželi. To je izpričalo tudi l. 1881. njega potovanje po Tirolskem in Predarlskem.

Vsi tirolski strelci so se bili zbrali v Innsbrucku, kjer so trdih korakov in jasnih oči korakali mimo najvišjega gospoda. To vam je bil krasen prizor! Veliko mimoidočih veteranov je nosilo na prsih po več križcev in svetinj, pridobljenih v vročih bojih. Tudi belolas starček je še prav čilo korakal s puško na rami; imel je zlato svetinjo na prsih. Tega vpraša cesar, kakor navadno, prav prijazno: „Kje ste si zaslužili zlato svetinjo?“ — „Pri Novari“, odvrne starec vesel, „in ta-le pa je moj sin“, dostavi še in pokaže na svojega soseda; ta je imel srebrno svetinjo. „Kje ste si pa vi zaslužili svetinjo za hrabrost?“ — „Pri Condieru (Kondjeru) na južnem Tirolskem l. 1866.,

Veličanstvo“, odgovori jasnih oči sin. Cesar obema potrka na rame, rekoč: „Oba sta junaka!“

* * *

Kakor znano, vstaja cesar vsak dan jako zgodaj. Meseca julija l. 1884. je prišel s svojim pribočnikom nenadoma v nekatere lesene kočee v vojaškem taborišču pri Brucku ob Litavi. V prvi sta bila le desetnik in njegov strežnik že vzbujena; drugi so še spali. Desetnik spozna cesarja prvi hip in gromovito zakriči na svoje moštvo: „Pozor!“ — Toda nihče se ni upal skočiti iz postelje; le njegov strežnik se je postavil tik njega, roke na hlačni šiv — širokih spodnjih hlač.

Cesar ga trdno pogleda in vpraša, zakaj ne nosi vojaških hlač. Vojak odgovori, da jih ima shranjene, ker bi se mu sicer zjutraj preveč zamazale. „Pokaži torej telečnjak!“ zapove cesar. Vojak ga prinese, in cesar ugleda v njem skrbno zloženo dvoje lepih, novih hlač. „To je lepo“, reče cesar, „da tako skrbiš za državo; taki vojaki so državi potrebni!“ — Potem je cesar odšel.

Še tistega dne je dobil vojak na cesarjev ukaz zavitek s sto viržinkami, „ker ravna s cesarskimi hlačami tako varčno in jih skrbno hrani“.

Oger ni bil malo vesel cesarskega darila in nemalo ponosen nanje!

* * *

Narednik Pavel Marko v 38. pehotnem polku se je tako odlikoval v Bosni, da je dobil zlato svetinjo za hrabrost. Nekje pa je bil tudi težko ranjen. Ko je okreval, je prosil civilne službe pri državnih uradih. Ali nobena prošnja mu ni bila uslišana, tako da je ta vrli podčastnik že skoraj obupal.

Cesar je prišel razgledovat imenovani polk. Z zlato svetinjo odičeni narednik obrne vladarjevo pozornost nase. Cesar vpraša polkovnika, kje si je narednik zaslužil tako častno odliko.

Polkovnik Pittel, oče svojim vojakom, je porabil to priliko, da razjasni žalostni narednikov položaj. Milostno reče cesar: „No, že vidim, da moram sam preskrbeti narednika“.

Cesarjeve besede so se uresničile kaj skoro. Pavel Marko je bil imenovan dvornim napovednikom z letno plačo 1000 goldinarjev, prostim stanovanjem in obilnimi postranskimi dohodki. Sosebno pa je jakega podčastnika veselilo, ker je videl, da ga je spoznal cesar sam vrednim za službo pri cesarskem dvoru.

* * *

V bosenski vojski se je večkrat odlikoval vodnik Lukič. Pri Varku-Vakuvu je s smrtno nevarnostjo otel nekega vojaka svojega voda, pri Jajcu pa je pobil turškega zastavnika (banderonosca) in si potem osvojil sovražnikovo zastavo. Turek mu je v borbi presekal s handžarjem ramo do kosti, in težkoranjenega so ga prenesli v bolnico. Cesar je prišel k ranjencem, in opozorili so ga na vrlega vodnika, katerega je potem prijazno vprašal za zdravje. Vodnik, zapujoč v cesarjevo dobroto, izproži neko prošnjo. Pred vojsko so ga namreč zaradi nepokornosti odpravili iz kadetske učilnice v Innsbrucku. Omeniti moramo, da štejejo nepokornost pri vojakih med najhujše pregrehe. — Poprosil je torej cesarja, naj mu milostno dovoli, da sme zopet vstopiti v vojaško učilnico, kjer bi se pripravljajal za častniški izpit. Cesar mu usliši prošnjo. —

Lukič je dobil veliko srebrno svetinjo za hrabrost in je bil dodeljen kādetom v Pešti.

Več mesecev pozneje, in sicer meseca majnika l. 1879., je cesar pregledoval čete v Budapešti. Ko je prijezdil pred razvrščeni oddelki do kadetov, je zdajci spoznal vodnika Lukiča in je bil jako zadovoljen, ko je zaslišal, da se sploh lepo vede in

neumorno uči. — Malo časa potem ga je imenoval za poročnika.

* * *

V obče je znano, da naši vrli vojaki tudi vedo, kako po očetovsko njih najvišji gospod skrbi zanje; ponosni in radostni služijo pod zmagovito zastavo svojega cesarja kot pravi sinovi naše drage domovine. Vselej pa hočemo tudi mi čislati geslo naše jake vojske — geslo, ki ji je naklonilo že v sto in sto bitkah slavno zmago, ki je isto kakor geslo našega vladarja Franca Jožefa I., namreč:

„Z združenimi močmi!“

Pri

JAN. GIONTINI-ji v Ljubljani

so na prodaj še te-le knjige:

Spisi za narod in mladino.

(Z * označene knjige so primerne za šolarake knjižnice.)

Aladin s čarobno svetilnico (s podobami)	12 kr.
Andersenove pravljice za mladino poslovenil F. Nedeljko (s podobami) .	50 "
<i>Aléšovec Jak.</i> : Jama nad Dobrušo.	
— Pravljica iz starodavnih časov . . .	20 "
— *Kustoca in Vis, popis vojske na Laškem leta 1866	20 "
— Vrtomirov prstan ali zmaj v Bistriški dolini. Ljudska pravljica . .	20 "
* <i>Amicis-Miklavčič</i> : Srce, 4 zvezki à . .	20 "
<i>Berthet-Sušnik</i> : *Darinka, mala Črnogorka. — (Učenke v petih delih sveta), I. del	24 "
— *Sita, mala Hindostanka, II. del . . .	24 "
— *Izanami, mala Japonka, III. del . .	24 "
Bojte se, v drevo vpreženi vitez. — Pravljica	8 "
* <i>Brezovnik A.</i> : Zakaj? — Zato?	30 "
Cerkvica na skali. — Pravljica	12 "
<i>Costa dr.</i> : Postojnska jama	20 "
Črni bratje. — Povest	20 "
Doma in na tujem. — Povest, 1889 . . .	20 "
* <i>Dominicus</i> : Národne pripovedke za mladino, II. zvezek	24 "